

Europa după încheierea războiului mondial văzută cu ochii unui cineast – un afiș al filmului lui Vittorio de Sica, *Hoții de biciclete* (1948)

Europa contemporană

EUROPA — SPAȚIU AL DIVERSITĂȚII

Începutul secolului în care am intrat în urmă cu câțiva ani a adus Europa mai aproape ca niciodată de realizarea unui mai vechi proiect politic: unitatea europeană. De ce a devenit un astfel de proiect aplicabil în acest moment istoric și nu mai devreme? Un reputat istoric contemporan — Hagen Schulze — afirma că de-a lungul istoriei sale „Europa nu s-a aliat niciodată pentru ceva, ci doar împotriva a ceva”. Împotriva cui trebuia să se unească Europa sfârșitului de secol XX? Răspunsul la această întrebare comportă două aspecte: globalizarea și ... Europa însăși.

Fenomenul globalizării pune în fața statelor continentului provocări cărora, în mod evident, nu le pot face față: competiția economică cu alte piețe economice mult mai puternice (SUA, Japonia) sau cu un imens potențial de dezvoltare (China, India), nevoia investiției masive în știință și în tehnologie, protecția mediului, lupta împotriva subdezvoltării, a terorismului etc.

În același timp, Europa trebuie să se apere și de sine, mai exact spus de tot ceea ce a însemnat manifestare cu potențial de conflict în secolul XX. Căci Europa ultimului secol a fost o lume a permanentei confruntări între mai multe tendințe de dezvoltare, având uneori rezultate tragice asupra destinului continentului. Astfel, sub raport politic, începutul secolului părea că aduce cu sine victoria statului național și a democrației parlamentare. Evoluând spre forme paroxistice, același naționalism s-a aflat însă la originea celor două mari dezastre ale omenirii care au purtat numele de „războaie mondiale”.

Democrația parlamentară liberală, așa cum se manifesta ea la începutul secolului XX, nu a reușit nici să evite Primul Război Mondial și nici să gestioneze corect consecințele sale. S-a creat astfel terenul favorabil manifestării alternativei fasciste, cu forma sa extremă, hitlerismul. Speculând sentimentul național și consecințele sociale ale crizelor economice, acesta a generat marea catastrofă a anilor 1939-1945. Deși încheiată de mai bine de jumătate de secol, cea de-a doua conflagrație mondială continuă să nască pasiuni și să-și releve nebănuite consecințe datorită dimensiunilor sale apocaliptice. Sfârșitul războiului nu a însemnat însă instaurarea păcii, ci declanșarea unui alt tip de conflict, Războiul Rece, între vestul democratic și estul sovietizat.

Experimentul comunist din URSS, extins la nivelul jumătății estice a continentului european, a generat o nesfârșită suferință umană. Dispariția sa după 1989 a dat o nouă șansă democrației în Europa de Est, dar procesul s-a dovedit lung, complicat și însoțit de o recrudescență a naționalismului. Acesta a readus bătrânului continent războiul: Croația, Bosnia, Kosovo, intervenția NATO în Iugoslavia. Departea de a fi un monopol al estului, naționalismul și separatismul pe baze etnice continuă să se manifeste și în vestul continentului, cazurile irlandez și cel basc fiind între cele mai cunoscute.

Așadar, pe lângă cultură și bunăstare pentru o bună parte a cetățenilor săi, Europa secolului XX a adus cu sine și multă suferință. Mai mult chiar, după ce dominaseră lumea vreme de mai multe veacuri din punct de vedere economic, militar și al nivelului de civilizație, statele europene s-au văzut, după Al Doilea Război Mondial, în situația de a nu mai avea un cuvânt de spus în competiția globală. Europa devenise un pericol pentru ea însăși.

1

„Rezistența opusă de întregul continent dictaturii lui Hitler a constituit deci o sursă a mișcării europene de după Al Doilea Război Mondial, o altă sursă fiind Războiul Rece: fără cei doi mari despoți ai secolului XX, Hitler și Stalin, nu ar fi fost posibil procesul de unificare europeană, care a generat pentru întâia oară în istoria continentului instituții transnaționale durabile. Dacă analizăm evoluția sentimentului de solidaritate în Europa de la Bătălia de la Salamis până în prezent, găsim o explicație pe cât de simplă, pe atât de apăsătoare: Europa nu s-a aliat niciodată pentru ceva, ci doar împotriva a ceva. Unitatea Europei se face simțită mai ales în defensiva comună împotriva unui pericol comun, imaginar sau real, iar dacă primejdia dispăre, dispăre și unitatea.”

(Hagen Schulze, *Stat și națiune în istoria europeană*, 1994)

Competențe generale

care trebuie să fie formate prin procesul de predare-învățare a disciplinei ISTORIE în clasa a XI-a

1. Utilizarea eficientă a comunicării și a limbajului de specialitate.
2. Exersarea demersurilor și acțiunilor civice democratice.
3. Aplicarea principiilor și metodelor adecvate în abordarea surselor istorice.
4. Folosirea resurselor care susțin învățarea permanentă.

2

„Astăzi aș dori să mă refer la tragedia Europei. Acest nobil continent cuprinde cele mai frumoase și mai cultivate regiuni ale lumii, bucurându-se de un climat temperat și echilibrat (...). Este fântâna credinței creștine și a eticii creștine. Este la originea celor mai multe culturi, a artei și a filosofiei, atât în Antichitate, cât și în timpurile moderne. Dacă Europa ar fi fost unită în împărțirea moștenirii sale comune, fericirea, prosperitatea și gloria sa ar fi fost fără limite. (...) Totuși, Europa a fost locul care a răspândit acea serie de înfricoșătoare dispute naționaliste, inițiate de națiunile teutonice în creștere de putere, pe care le-am văzut în acest secol XX și chiar pe timpul vieții noastre, distrugând pacea și tulburând viitorul întregii umanități.

Și care este starea la care a fost redusă Europa? Unele dintre statele mai mici au recuperat, într-adevăr, teritoriile, dar peste întinse părți ale sale o mare masă de oameni chinuți, flămânzi, epuizați și dezorientați se uită cu gura căscată la ruinele orașelor și locuințelor lor și scrutează orizonturile în așteptarea unor noi pericole, a unor noi tiranii sau momente de teroare. Printre învingători este zarva mai multor voci; printre învinși, o tristă tăcere a disperării. Asta este tot ceea ce au europenii, grupați în atât de multe străvechi state și națiuni, asta este tot ceea ce rasa germanică a obținut sfârșindu-se unii pe alții în bucăți și răspândind prăpădul în lung și în lat. (...) Domnilor, ei pot încă să se întoarcă.”

(Winston Churchill, Zürich, 1946)

Redresarea economiei europene și mondiale, principalul obiectiv al Conferinței de la Bretton Woods (iulie 1944) și al Planului Marshall (afiș din 1950)

3

„Dinamica comerțului internațional este foarte puternică. Aceasta ascunde în spatele său globalizarea industriei, ca efect a două tipuri de mișcări. Pe de o parte, întreprinderile încercând să cucerească noi piețe și, pe cale de consecință, să se apropie de potențialii clienți. Este atitudinea marilor întreprinderi multinaționale. Pe de altă parte, anumite întreprinderi trebuie să-și transfere o parte a producției pentru a scădea prețul mâinii de lucru. Așa se face că industria electronică realizează o mare parte a componentelor de bază în Asia de Sud-Est.

Internaționalizarea comerțului și a industriei implică fluxuri gigantice de capital internațional. Trebuie finanțat comerțul mondial, investițiile internaționale, trebuie acoperite riscurile, repartizate dividendele etc. Dinamica financiară este de atunci alimentată de o nevoie crescândă de capitaluri transfrontaliere. La aceasta se adaugă mișcările financiare născute din excedentele petroliere ale OPEC sau din excedentele obținute de japonezi sau de germani care caută plasamente în zonele ce duc lipsă de capitaluri.

În general, capitalurile internaționale reprezintă o masă gigantică aflată permanent în mișcare în cele patru colțuri ale planetei. Pe piețele de schimb, volumul tranzacțiilor cotidiene este de circa 900 miliarde dolari, echivalentul PIB-ului anual al Franței. Prin comparație, rezervele totale ale băncilor centrale nu se ridică decât la circa 700 de milioane de dolari.”

(M. Albert, *Capitalism contra capitalism*, 1991)

Competențe specifice modulului POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE

1.1. Formularea, în scris și oral, a unor opinii referitoare la o temă de istorie.

*1.2. Elaborarea unei argumentări orale sau scrise.

*3.2. Compararea relevanței surselor istorice în abordarea unui subiect.

Conținuturile și competențele specifice marcate prin (*) sunt obligatorii numai la specializările care au prevăzute în planul-cadru 2-3 ore de *Istorie* pe săptămână.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Citiți cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. Analizați și descrieți imaginea Europei oferită de documentul 2.
- 2. Identificați două posibile semnificații ale acestei imagini pentru situația în care se găsea Europa la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial. Comparați-vă opțiunile cu cele ale colegului de bancă.
- 3. Identificați cauzele care au condus la această situație. Se putea preveni acest conflict? Argumentați-vă punctul de vedere.
- 4. Care a fost soluția pentru ieșirea din criza generată de război? Are această soluție efecte și asupra Europei sfârșitului secolului al XX-lea? Argumentați răspunsul dat.

Europa începea să-și construiască viitorul (afiș din 1947)

Robert Schuman (1886-1963)

Originar din provincia Lorena, de naționalitate germană până în 1918, a devenit ministrul de externe al Franței într-o perioadă vitală pentru viitorul Franței și al Europei (1948-1952). Prin proiectele sale politice, a devenit atât un simbol al reconcilierii franco-germane, cât și unul dintre părinții Europei unite.

1

„Pentru a salva Europa din crunta mizerie și de la dezastrul final, ne trebuie un gest de încredere în familia europeană. (...) Care este remediul absolut? Acesta constă în recrearea familiei europene sau a cât se poate de mult din aceasta și în dezvoltarea unei structuri care să-i permită să trăiască în pace, siguranță și libertate. Trebuie să creăm un fel de State Unite ale Europei.”

(Winston Churchill, Zürich, 1946)

PREMISE ALE INTEGRĂRII. PRIMII PAȘI

Constituirea unității europene nu s-a bazat numai pe argumente negative și pe nevoi de apărare. De-a lungul îndelungatei sale istorii, au existat numeroase încercări de a pune lumea europeană sub semnul unor valori comune și al unei conduceri comune. Primele tentative temporar reușite aparțin Antichității greco-romane, civilizația din care și astăzi mai toți europenii își revendică identitatea. I-a urmat încercarea de creare a Europei creștine, stindard sub care generații întregi de cavaleri și oameni politici au luptat împotriva „necredincioșilor”. Animați de valori mai curând seculare, suveranii Franței încearcă în două rânduri să se impună în fruntea unei Europe unite (Ludovic al XIV-lea și Napoleon Bonaparte). Proiectele politice au fost dublate de cele culturale, Europa încercând în mai multe rânduri să se autodefinească fie pe principiile umanismului și raționalismului, fie pe cele ale libertății și democrației.

Ce mai rămăsese din toate acestea la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial? Ruine, milioane de victime umane, disperare, guverne vremelnice, un continent îngenunchiat, lipsit de orice posibilitate de reacție în fața marilor învingători (SUA și URSS), a modelelor și a practicilor politice ale acestora. Politicienii au înțeles atunci că singura șansă de salvare era ... unitatea.

Dar cum Europa era împărțită în două, primele demersuri au vizat zona vestică a continentului și au fost susținute de oameni politici vizionari precum Jean Monnet și Robert Schuman (Franța), Konrad Adenauer (Germania), Paul Henri Spaak (Belgia) și Alcide de Gasperi (Italia). Aceste inițiative au apărut imediat după război, când, în căutarea valorilor pierdute, la Strasbourg s-au pus bazele Consiliului Europei (1949), organizație ce-și propunea să apere democrația, statul de drept și drepturile omului, așa cum fuseseră ele definite de Organizația Națiunilor Unite cu numai un an mai devreme. Principala sa realizare a fost adoptarea Convenției Europene a Drepturilor Omului, considerat primul document politic din istorie care subordona rațiunea de stat drepturilor individului.

Dificultățile economice au determinat Franța, Germania Federală, Olanda, Belgia, Italia și Luxemburg să treacă la aplicarea Planului Schuman de creare a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (1951). Încununată de succes, inițiativa a fost primul pas spre crearea viitoarei unități economice europene, dar și un prim experiment legat de crearea instituțiilor suprastatale. Căci, din acel moment, politica economică în domeniile amintite ieșea de sub autoritatea națiunilor semnatare și intra sub aceea a unei Înalte Autorități Supranaționale.

Pasul decisiv în acest sens a fost făcut prin adoptarea Tratatului de la Roma (1957). Cele șase state europene semnatare decideau să constituie o piață comună pentru produsele lor agricole și industriale. De asemenea, conveneau asupra unei uniuni vamale în interiorul căreia bunurile, serviciile, capitalurile și persoanele puteau să circule liber, punând astfel bazele Comunității Economice Europene. Totodată, continua procesul de integrare politică: din 1965, deciziile Consiliului de Miniștri angajează statele pe care le reprezintă, apoi iau naștere Parlamentul European și Curtea de Justiție.

Începuturile Europei unite nu au fost scutite de ezitări, concretizate în neimplicarea Marii Britanii sau în refuzul Franței de a accepta integrarea militară a Europei prin crearea unei comunități europene de apărare. Drumul spre integrarea reală era încă lung.

„În locul măsurii politicii liberale ați adus în lume o astfel de politică etnografică și arheologică. Aceasta vă va deveni fatală. (...) Ce veți spune când într-o zi vor veni slavii și vor reclama Prusia, Pomerania, Silezia, Berlinul, căci numele lor sunt slave, când ei vor săvârși pe malul Oderului ce săvârșiți voi acum pe malul Moselei, când, cu ajutorul hărții, vor indica sate locuite odinioară de triburi slave? (...) Germania s-a urcat pe un cal obraznic și semeț, care o va purta unde nu-și dorește.”

(Scrisoare trimisă în 1870 de Ernest Renan unui prieten, după anexarea Alsaciei și a Lorenei la Imperiul German pe considerente istorice și naționale; text citat după Hagen Schulze, *Stat și națiune în istoria europeană*)

„Granițele politice au fost rezultatul unei evoluții istorice și etnice impresionante, al aspirației de secole spre unitate națională și cu siguranță nu i-ar fi trecut nimănui prin minte să le dizolve. Înainte, ele erau modificate prin cuceriri sângeroase sau căsătorii aranjate. Azi este suficient să le anulezi. Granițele noastre europene ar trebui să îngrădească din ce în ce mai puțin schimbul de idei, experiență și bunuri. Deasupra naționalismelor învechite va trebui pe viitor să stea sentimentul solidarității națiunilor. Meritul naționalismului a fost întemeierea unei tradiții și a unei structuri interne solide în cadrul statului. Pe această fundație veche va trebui ridicată o nouă construcție. Suprastatul va fi așezat pe fundamentul național. Astfel, trecutul glorios nu va fi negat, dar energiile naționale vor renaște prin folosirea lor comună în slujba entității suprastatale.”

(Robert Schuman despre raportul dintre integrarea europeană și istoria națională, în Hagen Schulze, *Stat și națiune în istoria europeană*)

„Speranțele și așteptările legate de extindere, odinioară deosebit de mari, s-au erodat în ultimii 15 ani care au trecut de la prăbușirea comunismului în Europa. La 1 Mai 2004, în spatele fațadei create de scurta atmosferă entuziastă se ascundeau, de ambele părți, în special griji. În vechile state membre există temeri legate de migrarea locurilor de muncă, afluxul necontrolat de forță de muncă, intensificarea problemelor în zonele de frontieră, precum și suprasolicitarea financiară și instituțională a Uniunii prin extinderea la 25 de membri. În rândul noilor membri domină o dezamăgire care nu poate fi trecută cu vederea: 15 ani de tranziție, de deschidere economică și de aliniere la standardele UE nu au contribuit aproape cu nimic la îmbunătățirea condițiilor sociale pentru majoritatea populației. Tranziția a fost însoțită de mari costuri economice și sociale, iar bogata UE nu s-a arătat prea generoasă față de noii ei membri. De la aderarea ca atare se așteaptă puțin pe termen scurt, speranțele fiind îndreptate spre *generația următoare*, care ar trebui să trăiască mai bine. Tot așa, și Irlanda a fost membră UE aproape 20 de ani, înainte de a avea parte de un *take-off* spectaculos.”

(Michael Ehrke, *Noua Europă: economia, politica și societatea în capitalismul postcomunist*, 2005)

Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (afiș)

10 februarie 1953 — primul tren comunitar cu cărbune trece granița dintre Franța și Luxemburg

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

■ Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:

1. Explicați semnificația afirmației lui Ernest Renan, din 1870, potrivit căreia „Germania s-a urcat pe un cal obraznic și semeț, care o va purta unde nu-și dorește.”
2. Identificați evenimentul istoric la care se referă documentul 2.
3. Au mai existat episoade din istoria secolului al XX-lea în care Germania a avut o atitudine asemănătoare? Exemplificați.
4. Organizați o dezbatere pe tema raportului de forțe dintre instituțiile comunitare și guvernele naționale.
5. Formulați un punct de vedere referitor la colaborarea dintre statele europene în cadrul viitoarei Uniunii Europene.
6. Construirea Europei unite va avea drept consecință dispariția națiunilor europene? Argumentați răspunsul vostru.

Drapelul european

Repere cronologice ale integrării

- 1949** – Crearea Consiliului Europei.
- 1951** – Constituirea Comunității Europene a Cărbunelui și a Oțelului.
- 1957** – Tratatul de la Roma.
- 1962** – Lansarea politicii agricole comune.
- 1986** – Tratatul de la Luxemburg.
- 1992** – Tratatul de la Maastricht.
- 1995** – Intră în vigoare convenția Schengen.
- 1999** – Se adoptă hotărârea privind moneda unică europeană.

1

Tratatul de la Maastricht

„Prin prezentul tratat, Înaltele părți contractante constituie între ele o Uniune Europeană. (...)”

Prezentul tratat marchează o nouă etapă în procesul de creare a unei uniuni (...) între popoarele Europei, în care deciziile luate sunt cât mai aproape de cetățeni. (...) Misiunea acestei uniuni este de a organiza relațiile dintre statele membre și între popoarele acestora pe principiile corenței și solidarității.

Uniunea își propune drept obiective:

- promovarea unui progres economic și social echilibrat și durabil, mai ales prin crearea unui spațiu fără frontiere interioare, prin consolidarea coeziunii economice și sociale și prin stabilirea unei uniuni economice și monetare, care presupune o monedă unică (...);
- afirmarea identității sale pe scena internațională, mai ales prin crearea unei politici externe și de securitate comune, inclusiv prin definirea unei politici de apărare comune care poate conduce, la momentul potrivit, la o apărare comună;
- consolidarea protecției drepturilor și intereselor locuitorilor statelor membre prin instituirea unei cetățenii a Uniunii.”

(Semnat la 7 februarie 1992 și intrat în vigoare la 1 noiembrie 1993)

INTEGRAREA EUROPEANĂ

După crearea pieței comune europene, procesul de integrare europeană s-a amplificat pe două direcții: pe orizontală, prin integrarea de noi state, și pe verticală, prin adâncirea procesului integrării.

Extinderea Europei unite s-a realizat în mai multe valuri. Astfel, în 1972, la piața comună europeană — din care făceau parte Belgia, Franța, Germania Federală, Italia, Luxemburg și Olanda — au aderat Marea Britanie, Irlanda și Danemarca. În anii '80 s-au alăturat Grecia (1981), apoi Spania și Portugalia (1986), iar în ultimul deceniu al secolului al XX-lea Austria, Finlanda și Suedia (1995). Ultimul val de aderare (2003) a fost și cel mai spectaculos, pe de o parte datorită numărului mare al statelor acceptate (zece), iar pe de altă parte datorită prezenței în acest grup — alături de Malta și Cipru — a primelor state foste membre ale „blocului comunist” — Polonia, Cehia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, Estonia, Letonia și Lituania. Următorul pas este preconizat pentru 2007, când România și Bulgaria urmează să se alăture „celor 25”.

Spectaculoasa extindere teritorială nu ar fi putut avea consecințe pozitive asupra viitorului european în absența continuării procesului de integrare economică și politică. Consolidarea pieței comune prin semnarea Actului Unic European a fost continuată prin Tratatul de la Maastricht, care face trecerea de la Comunitatea Europeană la Uniunea Europeană. Între cele două etape există o diferență calitativă, în 1992 luându-se decizii majore, care ne amintesc cu adevărat de „Statele Unite ale Europei”. Cea mai vizibilă dintre inițiativele adoptate a fost aceea de înlocuire a monedelor naționale cu o monedă unică, Euro, realizată în 2002. Reforma monetară a facilitat libera circulație a capitalurilor, constituindu-se într-un pas decisiv spre armonizarea economiilor statelor membre. În același timp, moneda unică a devenit un simbol al Uniunii Europene, dar și un răspuns al acesteia la tendința de globalizare a piețelor financiare. Revoluționară este și introducerea cetățeniei europene, devenită operațională în urma acordului de la Schengen din 1995. În virtutea acestuia, posesorii pașaportului european pot trece liber peste frontierele statelor membre.

Acesta nu a fost însă singurul răspuns al Europei la provocările globalizării. Astfel, Consiliul European de la Lisabona, din 2002, a lansat o strategie de dezvoltare pe 10 ani al cărei principal obiectiv era transformarea Europei din punct de vedere economic în cea mai dinamică și mai competitivă economie a lumii. Cunoscută sub numele de „Procesul Lisabona”, strategia reprezintă unul dintre cele mai îndrăznețe proiecte de dezvoltare din lumea contemporană, implicând o creștere economică durabilă, locuri de muncă și creșterea coeziunii sociale.

Dezvoltarea Uniunii Europene nu a fost însă o cursă fără obstacole. Extinderea a creat controverse legate de reprezentarea noilor state membre în instituțiile politice europene, de cotele de producție în diferite sectoare de activitate, iar populația țărilor dezvoltate a început să se teamă de exodul muncitorilor proveniți din noile state membre, ceea ce ar putea determina o creștere a șomajului tocmai în țările cu cele mai mari contribuții la bugetul comunitar.

Respect pentru oameni și cărți

2

„Moneda nu se împarte între națiunile suverane și nu există nici un exemplu, contemporan sau istoric, de monedă girată în comun de mai multe state.

Este exact calculul pe care-l fac partizanii monedei comune Euro, care vor să impună unificarea politică dispensându-se de acordul explicit al concetățenilor lor, prin artifiul «tehnic» al creării noii monede.

Dar construcția unui stat de dimensiuni continentale vine împotriva tuturor exigențelor și tuturor tendințelor din economia contemporană, de mai bine de un secol toate marile organizații publice și private căutând eficiența în dimensiunile mici.

Un superstat continental va fi mai puțin eficace și va conduce spre impozite suplimentare, care se vor adăuga impozitelor naționale existente. Suprimând concurența între statele naționale, nu se vor mai produce reformele vechilor structuri care frânează dezvoltarea pe continent.”

(Jean-Jacques Rosa,

Eroarea europeană, Grasset, 1998)

State membre ale UE

1973 Anul primirii în UE

Cifrele de pe hartă reprezintă statele:

1. LUXEMBURG	5. VATICAN	9. BOSNIA și HERȚEGOVINA
2. MONACO	6. ANDORRA	10. SERBIA și MUNTENEGRU
3. LIECHTENSTEIN	7. MOLDOVA	11. MACEDONIA
4. SAN MARINO	8. CROAȚIA	

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

1. Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
1. Enumerați obiectivele pe care și le propun statele europene semnatare ale Tratatului de la Maastricht.
2. Pe baza cunoștințelor anterioare, decideți dacă toate aceste obiective au fost atinse sau nu. Exemplificați.
3. Care dintre aceste obiective ale Uniunii Europene credeți că este mai important pentru asigurarea viitorului acesteia? Argumentați-vă răspunsul.
4. Exprimați-vă punctul de vedere referitor la beneficiile introducerii monedei unice, utilizând argumentele oferite de documentele 1 și 2.
5. Între europeni există o unanimitate de păreri referitoare la efectele benefice ale unificării europene? Argumentați răspunsul.
6. Identificați cele mai recente etape ale extinderii UE. Decideți asupra elementelor comune și asupra deosebirilor dintre noile state membre și candidate.
7. Încercați să explicați de ce extinderea UE s-a produs în această ordine a includerii unor noi membri.
8. Alcătuiți un eseu argumentativ în care să vă prezentați punctul de vedere legat de perspectivele României ca potențial membru al Uniunii Europene din 2007.

PRO MEMORIA!

- Primii pași spre realizarea Europei unite au fost determinați de necesitatea ieșirii din marasmul generat de cel de Al Doilea Război Mondial, cât și de nevoia de a oferi un răspuns adecvat provocărilor globalizării.
- Procesul unificării s-a desfășurat atât în plan economic, cât și în domeniul asigurării drepturilor omului.
- Integrarea europeană s-a produs nu numai pe orizontală, prin adăugarea de noi state în cadrul mai multor valuri de extindere, ci și pe verticală, prin transferul unei părți a deciziei spre organisme supra-naționale.
- După 1989, aderând la valorile democrației și la principiile economiei de piață, România a redevenit parte activă a noii Europe.

Colonizarea Africii
în viziunea idilică a unui pictor francez,
Georges Rochegrosse (1900)

1

„Dorind să reglementeze într-un spirit de bună înțelegere mutuală condițiile cele mai favorabile dezvoltării comerțului și civilizației în diferite regiuni ale Africii și să asigure tuturor popoarelor avantajele navigației libere pe cele două fluvii principale ale Africii (...); dorind pe de altă parte să prevină neînțelegerile și contestațiile pe care le-ar putea ridica în viitor noile luări în posesiune pe coasta Africii și preocupări în același timp de mijloacele de a crește bunăstarea morală și materială a populațiilor indigene, statele participante au căzut de acord asupra mai multor chestiuni, dintre care menționăm:

Art. 34. Puterea care de acum înainte va lua în stăpânire un teritoriu pe coastele continentului african (...) va însoți actul respectiv cu o notificare adresată celorlalte puteri semnatare ale prezentului act.

Art. 35. Puterile semnatare (...) recunosc obligația de a asigura existența unei autorități suficiente pentru a face să fie respectate drepturile dobândite și libertatea comerțului.”

(Actul general al Conferinței de la Berlin cu privire la stăpânirea asupra Africii, 1885)

*E uropa și spațiile de civilizație extraeuropene

APOGEUL COLONIZĂRII: INFLUENȚE RECIPROCE

Relațiile dintre Europa și statele celorlalte continente au stat, de-a lungul epocii moderne, sub semnul dominației europene. Aceasta a îmbrăcat variate forme, de la stăpânirea politică la controlul economic și influența culturală.

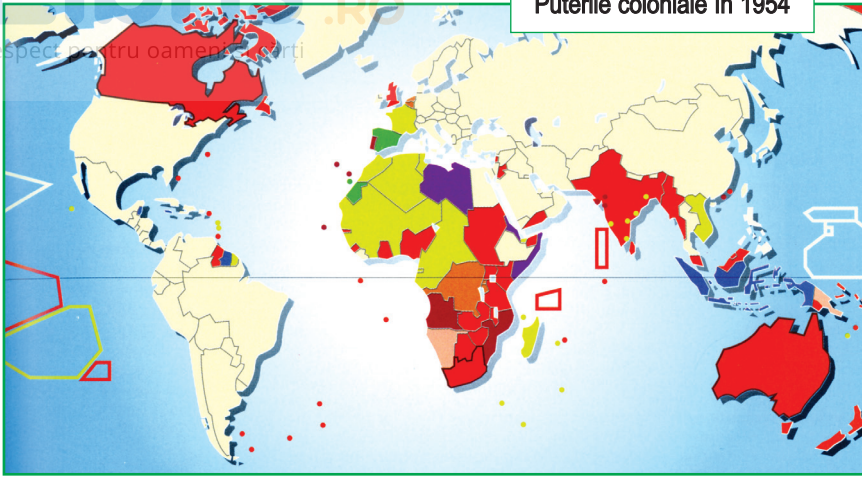
Convinse de superioritatea civilizației europene și de misiunea lor civilizatoare, dar și interesate de materiile prime și de întinsele piețe de desfacere a produselor oferite de lumea extraeuropeană, statele europene au transformat întinse suprafețe ale globului în colonii. Rând pe rând, Portugalia și Spania, apoi Olanda, Marea Britanie și Franța au concurat pentru includerea unor cât mai întinse teritorii în propriile imperii coloniale. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, acestora li se adaugă Germania și Italia. Apogeul acestui proces a fost atins la începutul secolului al XX-lea, când cea mai mare parte a lumii era împărțită între marile puteri; aproape întregul continent african, India, Asia de Sud-Est sau Australia deveniseră părți componente ale imperiilor coloniale europene. Nici Rusia nu a fost străină de acest proces, expansiunea sa către est și nord transformând-o într-unul dintre cele mai întinse imperii ale lumii.

Sfârșitul secolului al XIX-lea a marcat deschiderea spre Europa și a celorlalte continente dintre spațiile de cultură extraeuropene, precum China și Japonia. Dacă în cazul Japoniei deschiderea a însemnat în primul rând transfer de tehnologie și transformarea acesteia într-una dintre marile puteri ale lumii, cucerirea pieței chineze a declanșat o acerbă competiție între europeni și nord-americani. Nici întinsele spații ale Americii de Sud nu au trecut neobservate. Eliberate în prima parte a secolului al XIX-lea de sub dominația politică portugheză și spaniolă, statele sud-americane vor ceda în scurt timp tentației capitalurilor europene.

Competiția dintre marile puteri economice și politice ale lumii fusese, până la începutul secolului XX, mai curând indirectă, dar, de atunci încolo, interesele acestora intră în coliziune directă. În Africa, interesele britanice se loveau direct de cele franceze, germane și italiene, în China și în America de Sud europenii se confruntau direct atât între ei, cât și cu SUA sau Japonia, iar pe coastele de est ale Pacificului, Rusia imperială intrase în contact nemijlocit cu interesele japoneze.

Amprenta pe care europenii au pus-o asupra dezvoltării lumii în ansamblul său și mai ales asupra popoarelor incluse în imperiile coloniale este un subiect departe de a fi fost clarificat. Sigur este faptul că au existat atât consecințe pozitive, cât și negative și că influențele au fost bilaterale. Întinsele piețe de desfacere, cât și bogatele resurse naturale exploatate în favoarea metropolelor au contribuit substanțial la dezvoltarea marilor puteri europene, au oferit locuitorilor bătrânului continent șansa cunoașterii străvechilor civilizații orientale. De cealaltă parte, în activitatea economică a fost atrasă și o parte a populației locale, s-au construit și s-au modernizat drumuri și căi ferate, numeroși tineri au fost trimiși să studieze în marile universități occidentale.

Puterile coloniale în 1954

- Imperiul britanic
- Membri ai Commonwealth-ului
- Imperiul francez
- Imperiul belgian
- Imperiul olandez
- Imperiul fost italian, sub tutelă ONU
- Imperiul spaniol
- Imperiul portughez

În același timp, contactul adeseori brutal cu civilizația europeană a afectat dezvoltarea firească a culturilor tradiționale în Asia, în Africa sau în America de Sud. Continentul african a resimțit dureros practica comerțului cu sclavi, practică până târziu, în secolul al XIX-lea. Din această perspectivă, colonialismul are o mare responsabilitate pentru procesul de subdezvoltare, așa cum s-a manifestat în secolul al XX-lea, dar pe care, desigur, nu îl putea prevedea la acea dată.

2

„Fără nici o îndoială că într-o zi (...) cele două ținuturi complementare, Sahara și Sudanul, vor constitui cea mai minunată colonie franceză. Nici o alta, fără a excepta Indochina, nu se va putea compara cu aceasta. Pentru a conserva Sudanul și Sahara și a le putea exploata în același timp, este absolut necesară construirea fără nici o întârziere a unor căi ferate transsahariene. Observați că vorbim la plural; spunem niște căi ferate transsahariene și nu a unei căi ferate transsahariene.

Asta înseamnă să finalizăm foarte repede Transsaharianul nigerian, deja realizat pe o distanță de 700 de km de la Oran și unde nu ne rămân mai mult de 1700 de km de construit, apoi transsaharianul din Ciad, care, spre marea noastră rușine și spre marea noastră pagubă, nu e realizat decât pe o distanță de 330 km de la Philippeville.

Din momentul în care unul dintre aceste două transsahariene va fi dat în exploatare, ne vom edifica asupra facilităților și a prețurilor mici oferite de această întreprindere, (...) ne vom apleca cu atenție asupra construirii celui de-al doilea.”

(P. Leroy-Beaulieu, *Sahara, Sudanul și căile ferate transsahariene*, 1904)

Plantație de ceai în Camerun

O misiune catolică în Malaysia (1927)

3

„Actualmente, a cincea parte din lume ne este tributară în mod voluntar. Câmpiile Americii de Nord, Rusia, iată câmpurile noastre de grâu; Chicago, Odesa sunt hambarele noastre; Canada și țările baltice sunt pădurile noastre. Turmele noastre de oi sunt în Australia, cirezile de vite în America; Peru ne expediază argintul, California și Australia aurul lor. China cultivă ceai pentru noi, iar Indiile Orientale orientează către noi râuri de cafea, zahăr și mirodenii. Franța și Spania sunt podgoriile noastre, spațiul mediteranean este livada noastră; bumbacul ni-l aducem din Statele Unite, ca și din multe alte părți ale lumii.”

(A. Siegfried, *Criza britanică în secolul XX*, 1975)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. Stabiliți raportul de forțe dintre marile puteri coloniale ale lumii în secolul XX.
- 2. Realizați un proiect prin care să demonstrați motivele care au condus la acest raport de forțe. Lucrați împreună cu alți trei sau patru colegi.
- 3. Analizați modul în care priveau britanicii sensul noțiunii de colonialism. Explicați deosebiriile față de sensul comun al cuvântului.
- 4. Evaluați avantajele obținute de metropole din exploatarea coloniilor.
- 5. Exprimați un punct de vedere referitor la raportul dintre avantajele și dezavantajele coloniilor în raport cu metropola.
- 6. Comparați situația marilor puteri coloniale ale începutului de secol XX cu situația lor actuală. Identificați asemănările și deosebirile.

Mahatma Gandhi, conducătorul luptei de eliberare națională a Indiei, în mijlocul susținător săi (pictură reprezentând un marș de protest din 1930)

1

„De la mijlocul anilor '50, decolonizarea s-a aflat în centrul activităților ONU. După ce calea spre independență a coloniilor fusese marcată la început de lupte sângeroase (de eliberare), acest proces a putut fi deviat — nu în ultimul rând mulțumită Națiunilor Unite — pe o pistă ordonată și pașnică. Procesul de decolonizare a avut efecte substanțiale și la nivelul Națiunilor Unite: statele recent devenite independente au aderat la Organizație, astfel încât numărul membrilor acesteia s-a îmbogățit doar între 1955 și 1962 cu 50 noi state. În 1965, 118 state făceau deja parte din Națiunile Unite, iar distribuția geografică a membrilor s-a schimbat și ea în mod fundamental. Dacă în 1945 făceau parte din ONU aproape numai state nord- și sud-americane și state europene, în decursul valului de decolonizare s-au adăugat mai ales state asiatice și africane, ulterior și state din spațiul oceanic și caraibean. Astfel, ONU s-a dezvoltat dintr-un for care fusese alcătuit inițial mai ales din foștii aliați din cel de Al Doilea Război Mondial, într-o adevărată organizație mondială.”

(Günther Unser, Michaela Wimmer, 1995)

DECOLONIZAREA

În primele decenii ale secolului al XX-lea, poziția imperiilor coloniale părea una consolidată. Proiectele economice și de infrastructură aplicate de metropole începuseră să dea rezultate pozitive, iar principalele puteri coloniale europene, Marea Britanie și Franța, aveau să iasă învingătoare din ambele războaie mondiale și datorită aportului economic și uman al coloniilor. Foarte curând după cel de Al Doilea Război Mondial a început însă un proces invers, anume cel al decolonizării. Cum se poate explica acest aparent paradox?

Primele explicații trebuie căutate în chiar politica economică și socială promovată de metropole în colonii. Efectele acestora sunt dintre cele mai controversate, influențând de multe ori în sens negativ nivelul și ritmul de dezvoltare economică a coloniilor. Căci, introducerea economiei de tip industrial a dus pe de o parte la modernizarea economiei coloniilor, iar pe de altă parte la diminuarea sau chiar dispariția unor întregi sectoare economice tradiționale, mai ales a celor legate de agricultură. De asemenea, produsele de serie realizate în sistem de fabrică, mai numeroase și mai ieftine, au distrus mica producția de tip artizanal care asigura traiul a numeroase familii. Astfel, pe termen scurt, coloniile s-au dovedit a nu fi fost pregătite să suporte șocul produs de tehnologiile și de modul de organizare a producției impus de europeni, care a generat mari probleme sociale în întreaga lume colonială. Acestea au fost amplificate de creșterea demografică accentuată începută încă din anii '30 ca urmare a introducerii sistemelor europene de asigurare a sănătății și diminuării mortalității infantile. Nedublată de politici adecvate de ocupare a forței de muncă, creșterea demografică a condus la accentuarea șomajului și la degradarea calității vieții.

În toți acești ani a avut loc și un spectaculos proces de dezvoltare a unei intelectualități naționale. Formată în marile universități europene, această elită s-a văzut exclusă de la puterea politică și administrativă. De aici și până la dezvoltarea unei mișcări naționale de eliberare nu a fost decât un pas. Aceasta a fost impulsionată de prezența unor personalități politice de prim rang (Gandhi și Nehru în India, Leopold Senghor în Africa neagră, Burghiba în Tunisia, Ho Și Min în Vietnam), care au devenit simboluri ale aspirațiilor spre libertate ale propriilor popoare, unele, ca în cazul Vietnamului, fiind direct sprijinite de puterile comuniste ale vremii, conduse de URSS și de China comunistă.

Procesul de decolonizare a debutat imediat după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, când Vietnamul și-a proclamat unilateral independența (1945). Modalitățile prin care fostele colonii au trecut la un nou statut politic, acela de state independente, a fost variat. Bazându-se pe experiența dobândită anterior, negocierea a fost preferată în cazul coloniilor britanice: în 1947, Indiei și altor colonii britanice li se recunoaște independența. Marea Britanie a valorificat astfel experiența anului 1931, când statelor membre ale *Commonwealth*-ului li se acordase o largă autonomie.

În pofida efortului generalului de Gaulle de a introduce reforme după 1944, destrămarea imperiului colonial francez s-a produs mai cu seamă pe calea războiului de eliberare. Așa s-a întâmplat în Indochina (1946-1954) sau în Algeria (1954-1962). În cazul Marocului și Tunisiei, independența a fost obținută pe calea negocierilor, dar sub presiunea unor ample mișcări de gherilă.

La începutul deceniului al optulea, procesul de decolonizare s-a încheiat. Nu au dispărut însă și urmările acestuia: războaiele civile datorate artificialității granițelor, *apartheid*-ul, subdezvoltarea.

2

Ho Și Min proclamă independența Vietnamului

„De mai bine de 80 de ani, imperialiștii francezi își reneagă propriile principii: libertatea, egalitatea, fraternitatea; ei au violat pământurile strămoșilor noștri, ne-au oprimat compatrioții. (...) În domeniul politic, ne-au privat de toate libertățile (...). Ei au constituit trei regimuri politice în nordul, în centrul și în sudul Vietnamului pentru a distruge unitatea noastră națională.

Ei ne-au exploatat până la mădună, ei au redus poporul nostru la cea mai neagră mizerie. Ei ne-au furat orezăriile, minele, pădurile, materiile prime. (...)

În toamna anului 1940, când fasciștii japonezi, pentru a se lupta cu trupele aliate, au invadat Indochina pentru a organiza noi baze militare, colonialiștii francezi s-au așezat în genunchi pentru a le ceda țara noastră. Din aceste motive, noi, membri ai guvernului provizoriu, declarăm în numele întregului popor vietnamez eliberarea în totalitate de toate raporturile coloniale cu Franța imperialistă.”

(Hanoi, 2 septembrie 1945)

3

„De-a lungul Războiului Rece, problema națională care a marcat atât de puternic perioada dintre cele două războaie mondiale a ajuns să fie dată uitării, în favoarea confruntării ideologice bipolare care a sfâșiat lumea. Fără îndoială că națiunea nu a dispărut din orizontul politic, decolonizarea fiind opera mișcărilor de eliberare națională.

Însă dimensiunea propriu-zis națională a fost în cea mai mare parte a timpului mascată de o retorică marxizantă și aflată în strânsă legătură cu un internaționalism de conveniență. Această strategie de disimulare reprezenta un demers obligatoriu pentru comuniștii din lumea a treia, de la China la Cuba, trecând prin Iugoslavia, dar de care nu au fost scutiți nici ceilalți lideri ai anticolonialismului.

Nasser în Egipt, cât și promotorii sirieni ai Partidului Baas Socialist nu au uitat să asocieze naționalismul lor tumultuos cu un «socialism arab» la fel de patetic, care s-a rezumat, în principal, la etatizarea economiei. Perioada Războiului Rece s-a situat, așadar, sub semnul eufemizării naționalismului.”

(Alain Dieckhoff, *Națiune și rațiune de stat*, 2003)

Scenă de bucurie la Alger după proclamarea independenței (iulie 1962)

4

„Cine va putea nega faptul că treizeci de ani din viața mea au fost petrecuți bătănd în van, cu răbdare, cu moderație și cu modestie la o poartă închisă și bari-cadată? Care au fost fructele moderației? Ultimii treizeci de ani au văzut cel mai mare număr de legi restrângând drepturile și progresul nostru de până acum. Am ajuns în etapa în care nu mai avem drepturi deloc.”

(Albert Luthuli, președinte al Congresului Național African, *Let my people go*, 1962)

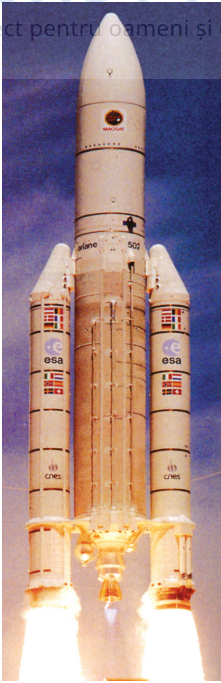
5

„Apoi oamenii poporului nostru au trăit în mod pașnic sub conducerea regilor lor și s-au mișcat liber și plini de încredere în susul și în josul țării, fără obstacole. Țara era a noastră. Noi ocupasem pământul, pădurile, râurile, am extras bogățiile sub-solului și toate bogățiile acestei frumoase țări. Ne-am stabilit propriul guvern, ne-am controlat propriile armate și am organizat comerțul.”

(Din biografia lui Nelson Mandela, 1986)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
1. Identificați căile prin intermediul cărora coloniile au încercat, după cel de Al Doilea Război Mondial, să-și obțină independența.
 2. Menționați motivele care au condus la obținerea independenței coloniilor.
 3. Stabiliți, într-un grup de 4-5 colegi, care au fost urmările campaniei non-violente promovate de o parte a liderilor politici africani?
 4. De ce credeți că inițiativa campaniei non-violente nu a fost încununată de succes.
 5. Credeți că lupta pentru obținerea independenței a fost sau nu lipsită de alte conotații politice? Argumentați-vă punctul de vedere.
 6. Care credeți că a fost ideologia care a influențat în cea mai mare măsură lupta de emancipare a coloniilor? Motivați-vă opțiunea.

Lansarea rachetei „Ariane”, rezultat al cooperării mai multor state europene în acest domeniu

1

„Există mai multe procese interrelaționate care definesc globalizarea. Acum câteva decenii, Marshall McLuhan a vorbit despre «satul mondial», (...) surprinzând cu acea expresie esența fenomenului din zilele noastre: tehnologiile ale informației care ne pun mai iute și mai des în legătură unii cu alții; comprimarea distanțelor prin noi tehnologii; inter-conectarea și creșterea dependențelor reciproce; integrarea piețelor financiare și comerciale; internaționalizarea crescândă a producției (prin intermediul firmelor cu activitate globală); apariția unor probleme «planetare», care necesită abordări globale; răspândirea de comportamente și clișee presupuse a exprima raționalitatea unui *homo oeconomicus* ce nu cunoaște frontiere și emoții (...) «locale»; apariția unui *homo globalus*; dezvoltarea de identități transnaționale etc. (...)

Merită să evidențiez că dezbateră privind globalizarea nu trebuie disociată de două procese ale deceniilor trecute. În primul rând, mă refer la căderea sistemului comunist, care a însemnat o extindere geografică mare a sistemelor bazate pe economia de piață.”

(Daniel Dăianu, *Globalizarea: între elogi și respingere*, 2001)

2

„Eu cred că nu are nici un sens să fii pentru sau împotriva globalizării fără simț critic. (...) Cu alte cuvinte, nu frânarea globalizării, ci implementarea ei etică, aceasta este provocarea. În acest context, aș dori să folosesc denumirea de «globalizare etică», termen care constă dintr-un triunghi format din trei elemente esențiale: comerț liber, cunoaștere și democrație.”

(Guy Verhofstandt, președintele Uniunii Europene, 2001)

GLOBALIZAREA

Europa secolului al XX-lea a fost unul dintre principalii actori ai globalizării, cel mai spectaculos fenomen al lumii contemporane. Înțelegem că procesul de suprimare a oricărei bariere dintre statele lumii, globalizarea s-a manifestat inițial în domeniul economic, mai cu seamă după cel de Al Doilea Război Mondial. A început să se vorbească tot mai des despre existența unei economii mondiale ale cărei politici de dezvoltare sunt definite în comun de marile puteri economice ale lumii, iar întreprinderile transnaționale își definesc propriile politici economice, care nu țin cont de granițele statelor naționale. Între statele lumii s-a creat astfel o interdependență economică și financiară tot mai accentuată.

În momentul de față, conceptul cuprinde însă o mare varietate de aspecte ale vieții sociale, culturale și politice. Printre factorii care au potențat și accelerat fenomenul globalizării pot fi enumerate dezvoltarea fără precedent a tehnologiei, cu consecințe majore la nivelul comunicării și transporturilor, mișcarea capitalurilor, precum și apariția unor probleme care nu mai pot fi depășite prin efortul statelor naționale, precum crizele economice, poluarea, subdezvoltarea, migrația forței de muncă, turismul, răspândirea maladiilor (SIDA, gripa aviară, boala „vacii nebune”) sau terorismul.

Nevoia de a oferi un răspuns adecvat fenomenului globalizării a fost unul dintre argumentele care au stat la baza construcției Europei unite. Împreună, statele europene au reușit să ocupe o poziție importantă în raport cu celelalte puteri economice ale lumii. Pentru aceasta, europenii au elaborat programe de dezvoltare comune în domeniile industrial, agricol și al cercetării științifice. Rezultate remarcabile au fost obținute în cadrul programului spațial european concretizat în proiectul „Airbus” sau în lansarea cu succes a rachetelor „Ariane”. Deosebit de importante pentru consolidarea Europei unice au fost inițiativele din educație și cultură. De un mare succes s-au bucurat programele Tempus, Erasmus, Comenius, Leonardo, care au facilitat cunoașterea reciprocă, așezarea sistemelor educaționale pe baze comune, compatibilizarea programelor de dezvoltare a resurselor umane, precum și valorificarea tradițiilor și specificului cultural național ca parte a unei identități comune europene. Fenomenul globalizării a indus europenilor și reacții de respingere a influențelor venite din alte zone culturale, mai cu seamă din America. Extinderea nelimitată a rețelelor McDonald’s, ofensiva produselor Coca Cola sau Pepsi Cola au fost percepute ca atentate la valorile culturale europene. Uniformizarea culturală generată de dezvoltarea comunicațiilor în limba engleză pe rețeaua internet, muzica de sorginte americană au generat în egală măsură reacții negative atât din zona culturii franceze, cât și din partea noilor state membre sau candidate care-și asimilau integrarea europeană cu pierderea propriilor valori culturale. Reacția generală a europenilor în fața produselor americane a fost însă mai moderată decât se credea inițial și, deseori, chiar favorabilă.

„Acest sfârșit de secol XX cunoaște un interes major pentru crearea de zone comerciale regionale. Astăzi, Comunitatea Europeană este percepută ca un instrument care poate permite o zonă de prosperitate mai mult sau mai puțin independentă (...).

Recent s-a creat zona nord-americană de liber schimb, prin acordul din 12 august 1992 (NAFTA), semnat de SUA, Canada și Mexic, care prevede suprimarea (...) taxelor vamale între cele trei țări.

Putem evoca existența unei zone regionale nonformale în Asia de Sud-Est în jurul Japoniei, ținând cont de legăturile economice care unesc țările din zonă cu vecinii lor aflați în dezvoltare rapidă.

Trebuie remarcat că realizarea unei zone comerciale privilegiate constituie o denaturare a principiilor GATT (...). Este motivul pentru care cineva s-ar putea întreba dacă multilateralismul comercial, care a permis cu certitudine dezvoltarea puternică a comerțului internațional după cel de Al Doilea Război Mondial, nu este în pericol și dacă crearea sau consolidarea unor asemenea zone nu reprezintă, finalmente, un răspuns de tip protecționist la dificultățile economice actuale.”

(*Universalis 1994, Enciclopedia Universalis*)

„O idee este repetată la nesfârșit în carte și ea reprezintă profesiunea de credință a autorului: «Problema azi nu este globalizarea excesivă, ci insuficiența globalizare.» Multe grupuri au interes în susținerea politicilor protecționiste, de la siderurgistii americani, ale căror prețuri și tarife sunt protejate în ciuda costului enorm pe care îl reprezintă pentru restul economiei americane, la fermierii subvenționați pentru a depăși orice concurență pe piață. Puterea politică a acestor grupuri împinge la opțiuni dificile și a făcut adeseori imposibilă implementarea unor politici sensibile. Este șocantă prezența barierelor economice și a măsurilor protecționiste chiar și în țări care afirmă adeviziunea lor totală față de comerțul liber.

Wolf recunoaște că țările sărace suferă în mod real. Lovite de barierele protecționiste și având visuri deșarte asupra măsurii în care se pot izola, pentru ele globalizarea ar fi, totuși, o oportunitate. Argumentele oferite de autor sunt convingătoare. El nu ignoră nici rolul unei guvernări sănătoase, care să protejeze drepturile și libertățile fără de care nu beneficiază de aceste avantaje întreaga populație. Exemplul negativ este Nigeria, mare producător de petrol, dar cu o economie stagnantă, a cărei bogăție este risipită de guvernanți, un model pentru țările în care toate beneficiile ajung în mâinile unei pătri conducătoare.”

(Prezentarea făcută de Yale University Press lucrării lui Martin Wolf, *Why Globalization Works*)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. Identificați principalele zone de liber schimb din lume și componența acestora.
- 2. Comentați, cu colegul de bancă, avantajele și dezavantajele celor două posibile soluții la problemele lumii contemporane, protecționismul și liberul schimb.
- 3. Care a fost reacția statelor europene față de tendința de creare a zonelor de liber schimb? Argumentați-vă punctul de vedere.
- 4. Organizați o dezbatere – în grupuri alcătuite din câțiva elevi – pe tema raportului dintre protecționism și liberul schimb.
- 5. Care dintre cele două politici economice credeți că este favorabilă pentru viitorul economiei românești?
- 6. Realizați un proiect prin care să prezentați acele măsuri luate de România pentru pregătirea economiei în vederea aderării la Uniunea Europeană. Lucrați împreună cu alți trei sau patru colegi.

Fast-food McDonald's la Kyoto (Japonia)

„Reducerea rolului statului depinde deci mai puțin de globalizare, cât de locul pe care îl deține națiunea în ierarhia mondială. Pentru toate acele state-națiune care nu sunt «campionii» globalizării, globalizarea nu lasă decât două opțiuni, aceea suveranistă sau o strategie de închidere față de exterior, promovată de unii, dar care n-ar putea fi decât un «drum cu sens unic» către dezastru, sau regruparea în ansamble regionale de o mărime suficientă pentru a le face vizibile și apăra interesele, de a dezvolta sinergii și a regăsi un spațiu veritabil de suveranitate și o putere de negociere.”

(Regis Benichi, *Istoria mondializării*, Vuibert, 2003)

PRO MEMORIA!

- Crearea marilor imperii coloniale este considerată un semn al dominației politice, economice și culturale pe care statele europene au exercitat-o asupra lumii.
- Influențele între civilizația europeană și spațiul extraeuropean au fost reciproce, dar exportul modelelor de dezvoltare europene a produs și efecte negative: subdezvoltare, războaie civile, apartheid.

Cultura românească – cultură europeană

Constantin Brâncuși, un mesager de seamă al culturii românești în lume

1

„Modernitatea viziunii lui Brâncuși este autentică: ea se întregeste într-o epocă în care arta europeană căuta teritorii neexplorate — din revelarea unei creații milenare, încărcată de sensuri filosofice profunde. Și din descoperirea acelor fluxuri subterane care poartă, în îndepărtatele vechimi, idei și forme artistice de la un tip de civilizație la altul, despărțite de vaste întinderi geografice. Artă lui Brâncuși realizează o sinteză, termen al afirmației și al construcției: o sinteză a formelor primordiale din care, prin vremi, s-au ramificat neconținut direcțiile artei lumii.”

(Dan Grigorescu, *Brâncuși*, 1980)

Brâncuși,
Primul ținut

ROMÂNI ÎN MIȘCAREA DE IDEI DIN PRIMA PARTE A SECOLULUI XX

Cultura românească a secolului al XX-lea a fost dominată până la cel de Al Doilea Război Mondial de o perpetuă confruntare între tradiționalism și modernism, între opțiunea pentru închiderea în sine și tentația modernității. Astfel, în bună tradiție pașoptistă și junimistă, începutul veacului XX a continuat să propună valorile naționalismului și ale vieții rurale, fie în varianta semănătoristă, fie în cea poporanistă.

Angoasa și deziluzia induse de Primul Război Mondial au generat însă o puternică tendință de negare, uneori în bloc, a valorilor ce fundamentaseră cultura românească de până atunci. Căutând noi valori și modalități de exprimare, artiștii și gânditorii români au dat culturii autohtone acea dimensiune europeană de care avea atâta nevoie. Încercarea de modernizare s-a manifestat pe cel puțin trei direcții.

Primii contestatari au fost simboliztii. De la Macedonski la George Bacovia și Ion Minulescu, aceștia au reprezentat un prim moment de spargere a tiparului tradițional și de racordare la tendințele culturii europene. Deși pe alte coordonate, aceeași tendință a fost cultivată de modernismul teoretizat și susținut de Eugen Lovinescu.

Plină de semnificații este și contribuția scriitorilor români la întemeierea avangardismului european, mișcare culturală care promova ruptura completă cu estetica de până atunci. În 1916, Tristan Tzara pune bazele dadaismului — este drept, în afara granițelor țării —, iar suprarealismul românesc este considerat, datorită lui Urmuz, un precursor al celui francez. Alternativa avangardistă a fost susținută și prin reviste precum *Contemporanul*, *Punct*, *Integral*, *Unu* ș.a. Deși deschizător de drumuri, avangardismul nu a jucat însă un rol deosebit în cultura românească a secolului al XX-lea.

Personalitățile românești care vor avea cel mai greu cuvânt de spus în cultura europeană a secolului au fost însă exponenții unui alt produs al culturii românești interbelice, exponenții *Tinerei Generații*. Această mișcare de idei s-a născut în 1927, odată cu lansarea în publicistica vremii a lui Mircea Eliade, cel care avea să devină liderul necontestat al generației sale. Contemporană cu mișcări similare din Franța și alte țări europene, *Tânăra Generație* cuprinde nonconformiști precum Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Mihail Sebastian sau Constantin Noica. Mizeria materială și morală proprie sfârșitului Primului Război Mondial era asimilată de aceștia unui eșec al ordinii și al valorilor promovate până atunci, temeinic motiv de „detașare agresivă” în raport cu „idealurile înaintașilor”. *Scrisori către un provincial* (Mircea Eliade), *Nu* (Eugen Ionescu) sau *Pe culmile disperării* (Emil Cioran) vor deveni expresia acestui refuz și adevărate manifeste ale spiritului anilor '30.

Respectiv Cunoșcuți și sub numele de *Generația Criterion*, aceștia au organizat cicluri de conferințe de popularizare a culturii, dezbaterile prilejuite de acestea devenind ocazii de confruntare a unor personalități de orientări politice dintre cele mai diferite. Era numai unul dintre aspectele care ilustrează spiritul democratic al unei societăți, cea românească, care evolua spre modernitate.

Alternativa propusă de *Tânăra Generație* a fost însă întoarcerea către autohtonism, ortodoxism și iraționalism. Angajați în zona politică, aceștia s-au apropiat rapid de mișcarea de extrema dreaptă, ca, de altfel, marea majoritate a intelectualității românești interbelice. România se ralia din nou mișcării de idei europene, de astă dată naționaliste, dar cu tendințe fasciste și fascizante.

2

Brâncuși,
*Coloana
infinitalui*

„Astăzi, ca și acum cincizeci de ani, în lume prea puțini sunt aceia care au auzit de noi. Când privim lucrurile din interior și, în încercarea de a ne aroga o anume vizibilitate internațională, suntem obligați să ținem seama de adevărul obiectiv, numele noastre de referință sunt Brâncuși, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Cioran, eventual Victor Brauner, Gherasim Luca, Tristan Tzara, Marcel Iancu, Fundoianu (Benjamin Fondane). Spun eventual pentru că dimensiunea avangardistă a literaturii noastre n-a fost niciodată cu adevărat un titlu de onoare culturală națională. Tocmai în acest context, al numelor internaționale citabile, ceea ce pare să ne doară pe noi mai mult e faptul ca Eminescu nu e un Novalis sau un Hölderlin, că Blaga nu e un Trakl sau un Rilke și nici Rebreanu un Tolstoi sau un Flaubert. Dând aceste exemple — la care aș putea adăuga destule altele de același calibru — nu vreau să relativizez în vreun fel valoarea acestor mari scriitori ai noștri (cu cine alții să-i înlocuim?), ci vreau doar să arăt că suntem o cultură preocupată de închiderea în noi înșine (...) și nu de deschiderea spre ceilalți și de achiziționarea unui concept pozitiv al traductibilității și al dialogului intercultural.”

(Gheorghe Crăciun, *Cultura română de azi pe mâine*, în „Observator cultural”, nr. 276, 2005)

3

„Emil Cioran, Mircea Eliade și Eugène Ionesco sunt recunoscuți ca trei mari clasici ai culturii franceze și europene din a doua jumătate a secolului al XX-lea. (...) Acești trei bărbați vor izbuti, după ce vor fi parcurs totuși niște traiectorii accidentate, să se impună ca maeștri cvasinecontestați, fiecare în domeniul său propriu: Cioran ca estetik al apocalipsei (...); Ionesco, primul scriitor francez care a fost publicat în timpul vieții în *La Pléiade*, ca prinț al absurdului; Eliade, ca «unul dintre cei mai mari istorici ai religiilor din epoca noastră», conform unei formule reluate pretutindeni la moartea lui, în 1986.

Nu e de mirare că o astfel de performanță a lăsat mult timp în planul doi perioade românească a biografiei lor, dacă nu ignorată, oricum redusă la statutul de «preistorie» fără mare relevanță pentru înțelegerea parcursului lor de după război. (...)

Din punctul de vedere al receptării și pentru nota sa de exotism, faptul deloc banal de a se fi format la umbra Carpaților va continua totuși să-și găsească locul în construirea mitului, în timp ce clișeu atât de îndrăgit de Paul Morand cu privire la un București dintre cele două războaie zugrăvit ca «un mic Paris al Balcanilor», francofon și cosmopolit, va închide de minune cercul. Cioran, Eliade și Ionesco vor deveni «cei trei mari români de la Paris» pe care îi invocă întruna presa literară.”

(Alexandra Laignel-Lavastine, *Cioran, Eliade, Ionesco, uitarea fascismului*, 2002)

4

„Cei trei bărbați n-au schimbat întotdeauna între ei doar amabilități. Doi dintre ei, Cioran și Eliade, au fost fasciști. El (n.n. Cioran) a văzut în național-socialism expresia unei «barbarii creatoare» și și-a pus pana, gândirea și îndoielile în slujba acestei barbarii. El a văzut cu proprii lui ochi cum ordinea nazistă domnea la Berlin și s-a entuziasmat în fața unei națiuni capabile să îngroape universalismul, după ce a lichidat umanismul. (...)

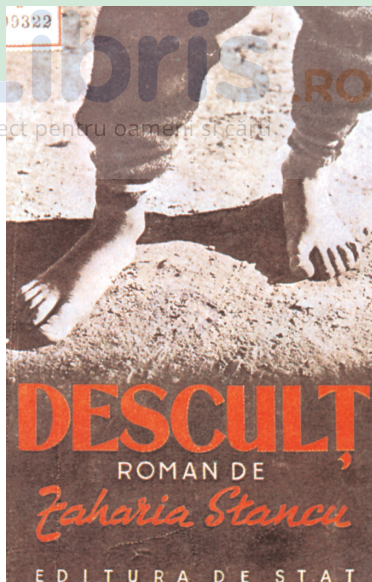
Mircea Eliade, de asemenea, a răspuns chemării fascismului, pe care l-a împodobit cu farmecele ambiguității ale unei «renașteri spirituale» și ale unei «revoluții ascetice și virile». El a propovăduit în satele românești ca un adevărat Messia al unei religii a morții. Scrierile lui propovăduiesc un «creștinism cosmic» purificat de orice influență evreiască. (...) Cel mai uimitor este poate că vigoarea convingerilor lui fasciste nu este egalată, după război, decât de răbdătoarea strategie cu care le ascunde, neregretând nimic. (...)

Și Eugène Ionesco? Este și el un fost fascist? Nici pomeneală! El este, dimpotrivă, un democrat convins încă de la începutul anilor '20. I-a detestat pe răii magistri ai tineretului român, a luptat împotriva lor și și-a arătat dezgustul văzând cum cade «demonul sadismului» peste mica lui Românie.”

(Daniel Rondeau în „L'Express”, mai 2002)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați sarcinile de lucru.
1. Cioran, Eliade și Ionescu aparțin culturii române sau celei franceze? Argumentați-vă punctul de vedere.
 2. Care sunt dominantele culturii române cel mai mult mediatizate? Există și aspecte ale culturii române care nu au fost suficient valorificate?
 3. Sunteți de acord cu formularea din documentul 2: „Suntem o cultură preocupată de închiderea în noi înșine”? Motivați-vă răspunsul.
 4. Credeți că opinia publică europeană este interesată de cunoașterea valorilor culturii române? Argumentați.

Coperta unui roman publicat în 1948 — *Descult* de Zaharia Stancu — o carte care a răspuns „comenzii sociale” a acelui moment al istoriei noastre

1

„Cultura română ratează sistematic ieșirea în lume, în timp ce consumatorii ei direcți, fie ei critici literari sau public larg, se împiedică în gropile cărților nescrise. Dacă ne putem lăuda cu scriitori ca Rebreanu, Eliade sau Cărtărescu, în schimb au rămas nescrise cărți fundamentale pentru o cultură care contează.

În timp ce criticii încearcă să netezească drumul prin hățșurile culturii autohtone, puțini autori români reușesc să pătrundă pe piața internațională. La vizibilitatea pe care o avem, Premiul Nobel pentru literatură ne ocolește în continuare. Cultura noastră rămâne marginală, în opinia specialiștilor, și pentru că îi lipsesc anumite cărți. Astfel, criticul Nicolae Manolescu spune: «Nu avem în cultura noastră *Odiseea*, *Don Quijote*, *Faust*, *Război și pace*, *Muntele vrăjit* și *Ulise*, adică exact acele cărți care asigură universalitatea unei culturi. Nu știu de ce nu le avem.» Și criticul Eugen Negrici crede că ne lipsesc acele texte care funcționează ca niște «acte de identitate». Le-am pierdut, le falsificăm, le completăm după interese și după toane.”

(Cătălina George,

Cărțile care lipsesc din cultura română, în „*Cotidianul*”, 13 decembrie 2005)

CULTURA ÎNTRE MILITANTISM ȘI AUTONOMIE

Refuzând caracterul minor al culturii române de până atunci, influențați de orientarea politică a multor state europene în deceniul al patrulea și fascinați de ideile pe care le vehiculau în mediul universitar al vremii filosofi precum Nae Ionescu, mulți intelectuali români se vor apropia de mișcarea legionară. Deși gradul de adeziune a variat de la o persoană la alta, intelectualii români ai perioadei interbelice au o mare responsabilitate pentru amplificarea acestei mișcări — fenomen politic încă insuficient studiat și cunoscut —, pentru transformarea sa într-o organizație politică cu ecou în mase.

Se năștea în același timp o nouă direcție în evoluția intelectualității române, anume cea de susținere a regimurilor totalitare. Căci, dacă pe Eliade și Cioran îi găsim în diferite grade de apropiere față de Garda de Fier și de liderii ei politici, după cel de-Al Doilea Război Mondial a fost rândul altor creatori, precum Mihail Sadoveanu sau Zaharia Stancu, să colaboreze îndeaproape cu regimul comunist proaspăt instalat sub oblăduire sovietică. Cultura era pe cale să parcurgă tristul drum al întregii societăți românești, abandonându-și valorile. În timp ce Cioran, Eliade și Ionescu începeau strălucite cariere literare și științifice departe de țară, în Occident, sfârșind prin a fi asimilați culturii franceze, în România înflorea proletcultismul de inspirație sovietică. În spiritul „luptei de clasă”, societatea românească, inclusiv cultura, era împărțită între „noi” și „ei”, cele două părți fiind așezate în raporturi dihotomice: „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră”, iată sloganul specific epocii.

Începutul anilor '60 marchează o nouă cotitură: urmând, din nou, orientarea politică a vremii, cultura română se regăsește pe sine în orientarea către național și viața rurală. Abandonarea teoriei staliniste a luptei de clasă s-a tradus printr-o relativă liberalizare a vieții culturale, o normalizare a relațiilor interumane și recuperarea unora dintre autorii interbelici ale căror opere puteau servi „ideea națională”. De altfel, această „idee” avea să fie folosită de intelectualii români pentru a încerca să evadeze din cadrul ideologic îngust de până atunci, fie spre specificul local, fie spre universalitate.

Începutul anilor '70 a însemnat revenirea, în forme de manifestare diferite, la intransigența primelor decenii postbelice și restrângerea la maximum a oricăror relații cu lumea exterioară, chiar și cu cea aparținând „blocului socialist”. România nu a devenit parte a mișcărilor de idei și a tendințelor de schimbare prezente în cazul vecinilor noștri, rămânând blocată într-o paradigmă de sorginte stalinistă. În această atmosferă, evenimente precum apariția *Jurnalului de la Păltiniș*, o carte cu și despre Constantin Noica scrisă de Gabriel Liiceanu, dezbateră aparent liberă a unor idei și activitatea puținilor artiști dizidenți reprezentau mai curând excepția decât regula. „România este ocupată de români”, spunea sugestiv, spre sfârșitul anilor '70, scriitorul dizident Paul Goma, încercând să illustreze drama trăită de România lui Nicolae Ceaușescu. Această realitate dură a acceptat însă un anumit grad de autonomie a domeniului cultural care a permis afirmarea a cel puțin două generații de artiști, cea a anilor '60 și cea a „optzeciștilor”.

În acest context, momentul 1989, care a adus cu sine redeschiderea către lume și reîntoarcerea, timidă și plină de convulsii, spre democrație, apare ca o nouă șansă pentru afirmarea dimensiunii europene a culturii române. Va fi ea valorificată?

2

„Putem vorbi în literatura noastră postbelică despre două mari și solide generații de creație, generația '60 și generația '80, suficient consolidate și justificate prin mutațiile de ordin istoric petrecute în acei ani. Am putea vorbi despre o a treia generație, antebelică, afirmată sau în curs de afirmare în preajma războiului, ai cărei reprezentanți au suferit din plin schimbările petrecute după încheierea atât de puțin favorabilă a păcii, ce a adus un regim totalitar pentru mai bine de 40 de ani. Astfel, poeți remarcabili precum Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Constant Tonegaru, Șt. Aug. Doinaș, Ben Corlaci sau Alexandru Lungu, precum și Petru Creția, Ion Negoitescu sau Nicolae Balotă au fost recuperați cu mare întârziere, mai ales că unii dintre ei au suferit ororile închisorilor politice staliniste (aceasta ar fi deja pomenita «generație pierdută»). Alții s-au «reabilitat» în perioada de relativă liberalizare a României comuniste, descalificându-se din punct de vedere moral.”

(Claudiu Komartin, *Generația 2000 — o introducere*, 2005)

3

„După șocul din 1971, care, la început, n-a atins decât cultura, au venit anii '80, în cursul cărora s-a reinstalat teroarea, o teroare diferită (de cea din anii '50), care nu mai presupunea decât rareori arestări, dar care a însemnat o supraveghere în masă, descurajarea și limitarea relațiilor cu străinătatea și cu străinii, amenințări de tot felul etc., într-un cuvânt, o formă actualizată (...) a aceluiași terorism de stat.

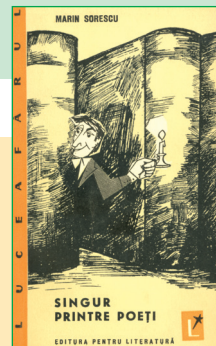
Și atunci o întrebare trebuie pusă inevitabil: a fost, oare, cu adevărat înlocuit «timpul progresiv al marxismului» în societatea românească postbelică? A ieșit această societate din tiparele politice, sociale și economice stabilite de «clasicii» marxism-leninismului și de exemplul «viu» al URSS? Cu excepția liberalizării controlate din anii '60, schimbarea (nu reforma, căci ar fi un termen prea tare pentru realitatea comunistă autohtonă) nu a atins, de fapt, societatea, nici baza economică, ci doar suprastructura (...). Dacă prin «timpul progresiv, discontinuu al marxismului» înțelegem un timp dominat de spiritul revoluționar și de consecințele lui, atunci va trebui, cred, să admitem că (...) România a rămas, din 1949 și până în 1989, prin urmare, patru decenii, în cadrul acestui timp, oricâte tradiții și continuități ar fi redescoperit între timp.”

(Mircea Martin, *Cultura română între comunism și naționalism*, în „22”, decembrie 2002)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. Care credeți că au fost dominantele culturii române de după Al Doilea Război Mondial?
- 2. Evaluați impactul pe care regimul politic comunist l-a avut asupra culturii române după 1944.
- 3. Încercați să identificați câteva elemente definitorii pentru literatura proletcultistă surprinse în parodia lui Marin Sorescu.
- 4. A avut cultura românească postbelică o dimensiune europeană? Argumentați-vă punctul de vedere într-un grup de 4-5 elevi și confrunțați-l cu cel al colegilor.
- 5. Realizați un proiect prin care să urmăriți destinul a cel puțin doi oameni de cultură români a căror carieră a început în perioada interbelică și a continuat în timpul regimului comunist. Utilizați și impresii culese de la părinți și bunici.
- 6. Există un raport de continuitate între cultura română interbelică și cea postbelică? Argumentați-vă punctul de vedere.
- 7. Cunoașteți inițiative sau proiecte culturale locale care pot să consolideze caracterul european al culturii române?

4

Debutând cu un volum de parodii — *Singur printre poeți* (1964) —, Marin Sorescu reușea nu numai să zâmbească și să își amuze cititorii pe seama confrăților săi, ci și să detecteze elementele caracteristice poeziei acestora.

Iată un exemplu elocvent în această privință, în care este parodiat un autor cu oarecare notorietate în epocă.

Nicolae Stoian — *Tășnet*

Maestrului cizmar Dobriță Tudose, cel care mi-a bătut primul blacheu la pantof, când împlineam 15 ani.

Stam într-un picior în fața ta.
Mângâiai pingeaua mea bălae...
Și ciocanul parcă îmi cânta:
„Durigaș-ai — frate Nicolae?”

Câte nu îi vin, e cert, în minte
Omului când e gata de zbor?
Multe îmi treceau pe dinainte
Cum stăteam așa într-un picior.

Tălpile-mi crăpate-or să domnească
În pantofii noi cum e cureaua...
Dar un gând începe să ncolțească:
Fraților, dar merit eu pingeaua?

Ce-am făcut eu până-acum cu har
— Pun problema-n fața orișicui —
Ca să vină, iată, un cizmar
La pingeaua mea să bată-un cui?

Cunoscând de mic un unic sens,
Am zvâcnit din brazdă categoric.
Cine n-a citit de mine-un vers
Poate să mă-njure aprioric!

... Azi descalt a câmpului opincă
Și nojița dealului o las...
Coadă vacii, ca o horodincă,
Este tiul meu către Parnas.

Înima-și înalță vâlvătaia.
Plec din satul meu ca o solie.
— Pune fier mai mult la talpa aia:
Lung e drumul pân' la poezie!

Take Ionescu (1858-1922)

Doctor în drept, avocat, a intrat în viața politică în 1883, ca membru al Partidului Liberal. Ulterior s-a alăturat opoziției conservatoare, iar în 1908 a pus bazele Partidului Conservator Democrat.

Ministru de externe al României în mai multe rânduri, a fost inițiatorul sistemului de alianțe dintre România, Cehoslovacia și Iugoslavia.

S-a impus atât în viața politică internă, cât și pe plan internațional, prin inițiativă, inteligență, talent oratoric și o deosebită intuiție politică.

1

„Acesta e război de cinci ani. Va intra Anglia, va intra Italia, vom intra noi și nu se poate să nu intre și America. Până și Japonia va intra. Va fi vai de omenire. Dar de un lucru sunt sigur: că Alianții vor fi definitiv victorioși și că voi vedea cu ochii mei România Mare. Și vom vedea alte lucruri mari. Vom vedea multe tronuri prăbușindu-se; vom vedea născând atotputernicia Americii; (...) vom vedea omenirea făcând un mare pas spre stânga, spre socialismul revoluționar; vom vedea multe lucruri mari, dar zguduirea generală va fi așa de formidabilă, că o sărăcie groaznică va stăpâni omenirea foarte mulți ani. Dintr-o criză vom intra într-alta, (...) generația mea și a ta vor vedea România Mare, dar nu vor mai vedea zile bune.”

(Take Ionescu, 1914)

România în competiția europeană

ÎMPREUNĂ CU DEMOCRAȚIILE OCCIDENTALE...

Toate eforturile întreprinse pentru asigurarea unui echilibru între puterile europene au fost spulberate de evenimentele care au condus la declanșarea Primului Război Mondial. A fost momentul care a bulversat lumea politică a secolului al XX-lea, momentul care a generat, direct sau indirect, un lung șir de evenimente nefericite care s-au numit Al Doilea Război Mondial, primul atac nuclear, Războiul Rece și nenumăratele conflicte politice și militare locale. Și aceasta, în pofida numeroaselor inițiative și conferințe dedicate dezarmării și asigurării păcii, organizate atât în perioada interbelică, cât și după cea de-a doua conflagrație mondială. Unde s-a plasat România în acest peisaj politic internațional?

Poate că cel mai important lucru este acela că, cel puțin în prima jumătate a secolului al XX-lea, România a încercat să-și depășească condiția de mică putere, reușind să fie un factor activ în politica europeană. Și a făcut acest lucru încercând să țină cont de interesul național. Așa s-a întâmplat în 1914, în 1916, în 1918, cât și în perioada interbelică. Astfel, începutul secolului găsește România ca membră a Triplei Alianțe, dar păstrând o distanță suficientă pentru a ține cont de interesele române legitime în Transilvania și Banat.

În anul 1914, deși a fost insistent invitată să se implice în război alături de Germania și de Austro-Ungaria, România a preferat prudența neutralității. Suveranul său de origine germană acceptă punctul de vedere al liderilor politici reuniți în Consiliul de coroană, confirmând caracterul constituțional al monarhiei române. Mai mult, în 1916 se ia decizia istorică de raliere la blocul politic anglo-francez, de care este legată reușita anului 1918, constituirea României Mari.

Această orientare politică va fi menținută până în preajma celui de-Al Doilea Război Mondial, perioadă în care România a fost implicată în numeroasele inițiative diplomatice menite să aplice politica Societății Națiunilor de asigurare a păcii și a securității colective în Europa. Între acestea trebuie amintit rolul activ al României în constituirea unor alianțe politico-militare regionale, precum Mica Înțelegere (1921), împreună cu Cehoslovacia și Iugoslavia, și Înțelegerea Balcanică (1934), la care mai participau Grecia, Turcia și Iugoslavia.

Aceeași linie politică a fost urmată și prin prezența românească la Societatea Națiunilor, țara noastră fiind semnatară a Pactului Briand-Kellog (1928) referitor la renunțarea la război ca soluție pentru rezolvarea conflictelor dintre state și participantă la conferințele internaționale dedicate dezarmării de la Geneva (1931 și 1932-1934). De asemenea, România a susținut toate inițiativele care condamnau agresiunea militară, fie că era vorba de cea germană, de cea italiană sau japoneză. Era o confirmare a opțiunii României pentru susținerea regimurilor politice democratice, în pofida ascensiunii ferme a extremei drepte românești.

Respectăm drepturile de autor și vă rugăm să nu copiați și să nu distribuiți ilegal conținutul acestui site.

Prezența românească activă pe scena politică internațională în perioada interbelică a fost completată de acordurile bilaterale încheiate cu Polonia și cu Italia. Aceste tratate completează seria inițiativelor diplomatice care au constituit sistemul de securitate colectivă al României interbelice și au făcut ca România să aibă un cuvânt de spus în politica europeană a vremii. Succesele politicii externe românești se datorează liniei politice adoptate de guvernele vremii, dar și prezenței unor diplomați de excepție, precum Take Ionescu și Nicolae Titulescu.

2

„Până în momentul izbucnirii Primului Război Mondial, guvernele României, fie liberale, fie conservatoare, nu au modificat orientarea politicii externe românești spre Puterile Centrale, adică spre Germania și Austro-Ungaria. Tratatul secret de alianță încheiat cu acestea și cu Italia în 1883 a fost periodic reînnoit. A fost un gest de trădare a cauzei naționale și a luptei de emancipare a românilor transilvăneni? Nicidecum. Suveranitatea și integritatea teritorială a României erau puse în pericol, în acea perioadă, de Rusia, iar pentru o viitoare întregire a statului național acesta trebuia, mai întâi, să existe, încât, la momentul oportun, să aibă forța de a-și asuma responsabilitatea îndeplinirii idealului care anima pe românii de pe ambele părți ale Carpaților.”

(Șerban Rădulescu-Zoner,

Interesul național și clasa politică din România în secolul al XX-lea, 1998)

3

„Președintele Republicii Cehoslovace și Majestatea Sa regele României (...) s-au înțeles în privința următoarelor stipulațiuni:

Art. 1. În cazul unui atac, neprovocat, din partea Ungariei contra uneia din Înaltele Părți Contractante, cealaltă parte se obligă a veni în ajutorul părții atacate. (...)

Art. 4. În scop de a coordona eforturile lor pașnice, ambele guverne se obligă să se constătuiescă în privința chestiunilor de politică externă care au legătură cu raporturile lor cu Ungaria. (...)

Art. 6. Prezenta convenție va fi comunicată la Societatea Națiunilor, conform pactului.”

(Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Republica Cehoslovacă — 22 aprilie 1921 —, parte a procesului de constituire a Micii Înțelegeri)

4

„(...) 1. Asistența mutuală în cadrul Societății Națiunilor (ca, de exemplu, în tratatul cehoslovac sau francez) care să nu vizeze în mod special un stat, ci, în general, orice agresor european.

2. Intrarea în acțiune a fiecăreia din cele două țări se va face numai când Franța va fi intrat în acțiune.

3. Guvernul URSS recunoaște că, în virtutea diferitelor sale obligații de asistență, trupele sovietice nu vor trece niciodată Nistrul fără o cerere formală în acest sens din partea guvernului regal al României, la fel cum guvernul (...) României recunoaște că trupele române nu vor trece niciodată Nistrul în URSS fără o cerere formală a guvernului URSS.

4. La cererea guvernului regal al României, trupele sovietice trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul român la est de Nistru, după cum, la cererea guvernului URSS, trupele române trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul URSS la vest de Nistru.”

(Protocol negociat de miniștrii de externe ai României și URSS, Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov, privind pactul de asistență mutuală româno-sovietic — 21 iulie 1936.

Odată cu îndepărtarea lui Titulescu din funcția de ministru de externe, negocierile pentru semnarea pactului au fost abandonate.)

Nicolae Titulescu (1882-1941)

Remarcabil diplomat, ministru de externe al României în mai multe rânduri, președinte al Academiei Diplomatice Internaționale. În calitate de reprezentant permanent al României la Societatea Națiunilor (1920-1936), apoi de președinte al acestei organizații internaționale (1930-1931), Titulescu a susținut numeroase inițiative politice în favoarea păcii și a stabilității internaționale.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
1. De ce credeți că despre Take Ionescu se spune că a fost un mare diplomat, dar și un vizionar al timpului său?
 2. Argumentați de ce, la puțin timp de la încheierea Primului Război Mondial, România a încheiat o serie de tratate de apărare cu state din Europa Centrală și din Balcani?
 3. Au fost aceste tratate eficiente? Aduceți un argument în favoarea și un altul în defavoarea răspunsului dat.
 4. Explicați motivul pentru care Nicolae Titulescu a insistat pentru includerea în protocolul cu URSS a articolului 2.
 5. Evaluați prevederile protocolului negociat de Titulescu și Litvinov din perspectiva obiectivelor Societății Națiunilor.
 6. Dacă ați fi fost ministru de externe al României, ați fi semnat pactul de asistență mutuală cu URSS? Argumentați-vă opțiunea.

În politică, prietenii și adversitățile sunt relative:

Tito, prezentat ca un dușman primejdios într-o caricatură din anii stalinismului și un președinte cu tabieturi la ultima sa întâlnire cu Ceaușescu

1

„Orientarea politicii externe a României, în cadrul celor două mari națiuni ale Axei, este un fapt împlinit. Această orientare nu este o întâmplare sau o acțiune de moment, ci reintrăm prin ea în vechi tradiții ale statului nostru, tradiții care au fost rupte pentru considerațiuni ce nu mai sunt actuale și care erau depășite de evenimente încă cu mult înaintea actualului conflict.”

(Ion Gîgurtu, prim-ministru al României, în „Universul”, 8 iulie 1940)

... ȘI ALĂTURI DE REGIMURI AUTORITARE

Nu sunt foarte multe lucruri de remarcă în ceea ce privește performanțele politicii externe românești după 1940. Dacă, din 1938, România abandonase spațiul democrației optând pentru regimul politic autoritar, fie el de extrema dreaptă, stângă sau de factură militară, anul 1940 a marcat și părăsirea politicii externe tradiționale. Pentru o lungă perioadă de timp, România s-a aflat mai întâi în tabăra Germaniei hitleriste, apoi în cea sovietică.

Decizia de abandonare a liniei politice tradiționale a fost prefațată de evenimente tragice petrecute în acel an: pierderea unei semnificative părți a teritoriului național în favoarea URSS, a Ungariei horticiste și a Bulgariei. Nici ceea ce va urma nu va fi însă în favoarea României. Motivată de interesul național (nevoia de recuperare a Basarabiei și a Bucovinei), decizia de participare alături de Germania hitleristă la atacul împotriva URSS va eșua lamentabil în stepa calmucă și la cotul Donului. Curajoasa hotărâre de re poziționare a României la 23 august 1944, datorată îndeosebi regelui Mihai I, nu a fost suficientă, țara noastră fiind plasată la sfârșitul războiului în tabăra statelor învinse, cu toate consecințele politice și economice ce au decurs de aici.

Capacitatea României de a se exprima asupra destinului său politic a fost împiedicată de cinica decizie de la Ialta privind împărțirea lumii în zone de influență, precum și de prezența militară sovietică. Perioada de revenire a regimului democratic în România a fost astfel extrem de scurtă, plasarea sa în zona de interes a URSS dovedindu-se decisivă pentru evoluția regimului politic. Impus prin forță, regimul comunist a scos pentru o jumătate de secol țara de pe orbita democrației. România a ajuns membră a Tratatului de la Varșovia și a CAER-ului, devenind, direct sau indirect, parte a Războiului Rece. Sugestive pentru poziția statului român în primii ani de după instalarea regimului de sorginte stalinistă au fost atitudinea față de autonomia politică a Iugoslaviei lui Iosif Broz Tito, precum și condamnarea revoluției maghiare din 1956.

Anul 1965 aduce o perioadă de relativă destindere atât în plan intern, cât și în cel extern. În această perioadă se iau decizii majore precum recunoașterea Republicii Federale Germania, România devenind prima țară socialistă care a restabilit relațiile diplomatice cu acest stat. Desigur, refuzul României de a participa la intervenția militară în Cehoslovacia din 1968 rămâne evenimentul cel mai discutat și disputat al acelor ani. Discutat admirativ pentru semnificația sa în detașarea României de politica Moscovei, dar disputat din perspectiva a ceea ce avea să se întâmple în România socialistă a anilor următori. Căci, așa-numita independență față de URSS a însemnat, în același timp, semnalul pentru debutul național-comunismului, care a evoluat spre revenirea la practicile staliniste și la izolarea diplomatică a României.

Incapacitatea economică a URSS de a continua cursa înarmărilor și reformele politice inițiate de Mihail Gorbaciov au dus la prăbușirea blocului statelor socialiste în 1989. A fost momentul revenirii României între statele democratice ale lumii. O revenire spectaculoasă, datorată revoluției televizate în direct, și tragică, prin sacrificiile umane din decembrie 1989.

Scopul politicii externe românești va deveni din acest moment recucerirea rolului pe care România îl jucase, cândva, în Europa. În acest sens, integrarea în NATO și în structurile Uniunii Europene au devenit țintele care au justificat deciziile de politică externă, între acestea cele referitoare la susținerea intervenției militare a NATO în fosta Iugoslavie fiind cea mai curajoasă dintre cele ce au marcat începutul acestei noi politici.

Manifestarea „entuziastă” a adeziunii față de politica regimului comunist și a conducătorului său a devenit, cu timpul, o obligație

2

„La un deceniu de la începerea procesului de destrămare a lagărului socialist se pare că unele personalități occidentale au început să înțeleagă că dispariția dușmanului sovietic a lăsat lumea democratică fără repere de politică externă și, în același timp, deschizându-i perspectiva globalizării — am putea spune, chiar, obligația globalizării —, i-a impus să se transforme pe sine, să-și schimbe mesajul, prioritățile, abordările ideatice și modul de operare, spre a se adapta noului context caracterizat de noi riscuri, noi sfidări și noi șanse. În realitate, sfârșitul ordinii mondiale bipolare nu înseamnă capitularea blocului răsăritean și instaurarea supremației blocului occidental, ci decesul unei logici, al unui mecanism de funcționare a omenirii care trimite în neființă ambele blocuri. Neînțelegând aceasta, Occidentul a vorbit despre «extinderea NATO» sau «extinderea UE» ca despre o împingere a frontierelor sale spre Răsărit și o înglobare a teritoriilor orientale în spațiul civilizației, ordinii și culturii apusene și totodată s-a deplasat spre nord, purtat mai mult de vechiul reflex al indignării Rusiei decât de nevoile sale reale de securitate, în timp ce «esticii ex-comuniști» se așteptau la o adevărată «reconciliere a Europei cu ea însăși» și la «reunificarea Europei», ca și a universului euro-atlantic.

Faptul că civilizația vest-europeană este superioară astăzi celei din partea orientală a continentului nu înseamnă nici că drumul de urmat este al dizolvării culturii sau culturilor răsăritene în cele occidentale și nici că nu este indispensabil ca noua ordine și noua arhitectură euro-atlantică să fie proiectate împreună de toate popoarele europene și euro-atlantice ca sinteză a valorilor și experiențelor lor istorice. Perceperea exactă a consecințelor și semnificației decalajului în nivelul de dezvoltare dintre Est și Vest ar fi trebuit să conducă la concluzia că, înaintea de a li se oferi Acordul de la Maastricht, statele Europei de Est au nevoie să primească un Plan Marshall. Într-adevăr, Marshall înainte de Maastricht înseamnă agregarea stabilității prin dezvoltare cu stabilitatea prin integrare, dezvoltării revenindu-i rolul natural de fundament și catalizator al cooperării și integrării, al trecerii de la strategia jocului de sumă nulă la cea a proiectelor comune și de la diplomația distributivă la cea integrativă.”

(Adrian Severin, *Tranziția reală — de la șocol fără terapie la speranțele pierdute*)

3

„Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia constituie o mare greșeală și o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. Este de neconceput în lumea de astăzi (...) ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat. Nu există nici o justificare, nu poate fi acceptat nici un motiv pentru a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc.

(...) Am hotărât ca începând de astăzi să trecem la constituirea gărzilor patriotice înarmate, alcătuite din muncitori, țărani și intelectuali, apărătoare ale independenței patriei noastre socialiste. (...) S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul contrarevoluției; se vor găsi poate mâine unii care să spună că și aici, în această adunare, se manifestă tendințe contrarevoluționare.”

(Nicolae Ceaușescu, cuvântare rostită la 21 august 1968, cu prilejul intervenției armatelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia pentru înăbușirea „Primăverii de la Praga”)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. Precizați care au fost motivele intervenției militare a unor trupe ale Tratatului de la Varșovia împotriva Cehoslovaciei, în 1968?
- 2. Care a fost urmarea, în plan extern, a atitudinii adoptate de Nicolae Ceaușescu față de invadarea Cehoslovaciei de către trupe ale Tratatului de la Varșovia?
- 3. Comparați atitudinea României față de intervenția împotriva revoluției maghiare din 1956 și cea față de intervenția din Cehoslovacia din 1968. Explicați diferențele.
- 4. Considerați că în România există un singur punct de vedere referitor la integrarea în Uniunea Europeană? Dar referitor la consecințele integrării?
- 5. Organizați, în grupuri restrânse de 4-5 elevi, o dezbatere referitoare la înțelesul sintagmei „trecerea de la diplomația distributivă la cea integrativă”.

PRO MEMORIA!

- După Primul Război Mondial, România a reușit să devină un factor politic important în zona Europei Centrale și în Balcani.
- În perioada interbelică, toate inițiativele diplomatice ale României au susținut politica securității colective.
- În perioada 1940-1944, manifestările pe plan internațional ale României au fost marcate de autoritarismul antonescian, iar ulterior de cel al regimului comunist, cu diferitele sale fețe.

Grigore Gafencu (1892-1957)

Provenind dintr-o familie boierească din Moldova, doctor în drept al Școlii de Drept din Paris, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” în urma participării la primul război mondial, a fost ministru de externe al României între anii 1938-1940. A părăsit România în 1941, stabilindu-se la Geneva, la New York și apoi la Paris. Diplomat vizionar, publicist, scriitor și profesor, a devenit un membru activ al exilului românesc și al mișcării anticomuniste. A fost un fervent susținător al creării unei Europe federale.

1

„Să luăm acum dintre toate ipotezele singura care mă preocupă (...) și anume: victoria «Națiunilor Unite». E o ipoteză care, pe zi ce merge, poate tot mai greu fi trecută cu vederea. Țara noastră va avea de trecut, în acest caz, prin două momente grele: unul, când victoria militară a aliaților va fi resimțită la hotarele și apoi pe teritoriul țării, și al doilea, în ziua îndepărtată, drept, a negocierilor de pace. Aceste momente nu sunt pentru noi deopotrivă de primejdioase: până în ziua păcii multe se pot întâmpla, unii dintre aliați pot obosei, alții își vor putea strânge puterile și valorifica rezervele, vom vedea răsărind principii de echitate, de «interes general», de echilibru. Vom putea atunci și noi pleda cu sorți de succes cauza țării noastre; vom apăra drepturile, hotarele, poziția și misiunea europeană a României.”

(Grigore Gafencu, Scrisoare adresată mareșalului Antonescu în iunie 1944)

*Grigore Gafencu și unitatea europeană

OM POLITIC ȘI DIPLOMAT VIZIONAR

Istoria interbelică reține numele unor mari personalități ce au adus faimă politicii externe românești. Take Ionescu și Nicolae Titulescu sunt, fără îndoială, cele mai cunoscute dintre ele. Scrisă în perioada comunistă, această istorie a trecut însă sub tăcere, din motive de ordin politic, alte vârfuri ale societății românești, intelectuali de marcă și fini analiști politici precum Grigore Gafencu.

Membru de frunte al noului val din Partidul Național Țărănesc, Gafencu a ocupat mai multe demnități publice în perioada 1928-1933. Alături de alți câțiva tineri membri ai partidului, a acceptat în 1938 oferta regelui Carol al II-lea de a ocupa portofoliul externelor, într-un moment de maximă tensiune pentru soarta politică a Europei: Anglia și Franța, garanții politicii de securitate colectivă până în acel moment, cedau în fața presiunii germane și acceptau ocuparea Cehoslovaciei. Semnarea tratatului de la München era dublată de serioase probleme în relațiile româno-germane, asociate lichidării de către autorități a unui grup de legionari în frunte cu Corneliu Zelea Codreanu.

Contextul politic nefavorabil nu l-a împiedicat pe Grigore Gafencu să-și manifeste atașamentul față de tradiționala alianță cu Franța și cu Marea Britanie. Ca urmare a efortului său diplomatic, România reușea să obțină, în 1939, o reconfirmare a garanțiilor anglo-franceze referitoare la independența și granițele României. Nici relațiile diplomatice cu Germania nu sunt neglijate, normalizarea acestora fiind marcată de încheierea în același an a tratatului economic româno-german. Eforturile diplomatice s-au dovedit până la urmă zadarnice, România intrând într-una din cele mai negre perioade din istoria sa, marcată de pierderea Basarabiei, Bucovinei și a Transilvaniei de Nord. Schimbarea în 1940 a liniei politice externe tradiționale și ralierea la blocul germano-italian a determinat părăsirea de către Grigore Gafencu a demnității de ministru de externe și, un an mai târziu, a țării. Gest politic simbolic, născut din convingerea că nu mai avea nici o șansă să readucă politica externă românească pe făgașul tradițional. Nu înainte de a fi pledat pentru ieșirea României din alianța cu Germania hitleristă și alăturarea ei Aliaților.

Plecarea la Geneva a însemnat începutul unei noi etape din viața diplomatului român, dedicată pe de o parte mișcării anticomuniste, pe de altă parte creării Europei unite. Deși nu a avut nici un mandat politic oficial, Gafencu a reprezentat interesele României și ale statelor Europei de Est intrate după cel de-Al Doilea Război Mondial în sfera de dominație sovietică.

Convins că Europa unită trebuie să cuprindă atât vestul, cât și estul continentului european, diplomatul român nu a economisit nici un efort pentru a încerca să explice nevoia de coagulare a exilului și de dirijare a efortului acestuia spre pregătirea revenirii țărilor comuniste la un regim economic liberal și la valorile statului de drept.

Respect pentru oameni și cărți

Bogata activitate publicistică și numeroasele conferințe stau mărturie în acest sens. În 1949, Grigore Gafencu a devenit membru al Comisiei Europei Centrale și Orientale, care avea în vedere problematica statelor Europei de Est recent căzute sub dominație sovietică. În acest cadru au fost stabilite principiile care vor orienta realizarea în deceniile următoare a unui fascinant și, în același timp, izbăvitor proiect politic: Europa unită.

O strângere de mână între semnatarii Pactului Ribbentrop-Molotov a pecetluit pentru decenii istoria României și a altor țări europene

2

„Faptul de a vizita în toiul frământărilor europene, rând pe rând, Berlinul, Londra, Parisul și Roma era îndrăzneț. Era și mai îndrăzneț de a spune, pretutindeni, cu aceeași sinceritate, cuvinte de pace. Îndrăzneala a izbutit deplin. Dosarele pe care le-am adus cu mine din călătorie (...), ca de altfel mărturișirile din presă și din public, dovedesc că politica noastră a fost înțeleasă și prețuită.

Am căutat să întăresc pozițiile astfel câștigate, strângând legăturile între statele din Înțelegerea Balcanică. Călătoria la Ankara și la Atena nu era fără riscuri. Puteam slăbi încrederea Berlinului și Romei în politica noastră, schimbând cuvinte bune cu turcii, tocmai în toiul mult discutatelor negocierii anglo-franco-turce. (...)

Politica noastră de echilibru ne pregătise, în caz de război, pentru o politică de neutralitate. Când Germania a declarat război Poloniei, nu aveam de intervenit. Polonia respinsese în mai multe rânduri propunerea noastră — pe care nu am impus-o de altfel niciodată cu prea multă energie — de a da alianței noastre un caracter general. (...) Nu am insistat.

Intervenția Rusiei, firește, ne-ar fi putut pune într-o situație grea. Trupele rusești au trecut însă hotarul polon chiar în ziua în care guvernul polon, în frunte cu președintele Moscicki și mareșalul Rydz Smigli, s-a refugiat în România. Alianța noastră cu Polonia era o chestiune ce nu se mai punea.

Voința noastră de neutralitate, care se afirmase de la începutul conflictului și căpătase o consfințire oficială prin cele două comunicate — al Consiliului de Miniștri și al consilierilor regelui —, a fost întărită încă în urma intervenției rusești (...).”

(Grigore Gafencu, *Însemnări politice. 1929-1939*)

3

„Parlamentul s-a întrunit pentru a păstra o clipă de tăcere. Ședința a fost apoi ridicată în semn de doliu. Lacrimi înăbușite, simțăminte de supărare și de revoltă, mare nervozitate.

Am citit cu băgare de seamă schimbul de note telegrafice dintre ruși și noi. Notele rusești sunt abile ca formă și fond, moderate ca ton și de o perfidie foarte bine socotită. Notele noastre sunt greșit concepute și foarte prost formulate. La pretențiile rusești referitoare la drepturile istorice și etnice ale Rusiei asupra Basarabiei nu am răspuns nimic: nici o punere la punct, nici un contraargument, nici un protest. Ne-am mulțumit să răspundem (...) că suntem gata să stăm de vorbă. (...) Fapt e că ne-am plecat în fața forței, fără s-o spunem și fără să stăruim asupra bunului nostru drept. (...)

Am pierdut, deci, Basarabia:

1. fiindcă Rusia nu a renunțat niciodată la această provincie și era hotărâtă să se folosească de orice prilej pentru ca, sprijinită pe uriașa ei putere, să ajungă din nou la Dunăre; (...)

2. fiindcă oricare ar fi fost politica pe care am fi urmat-o față de Germania, Reich-ul ar fi sacrificat oricând interesele noastre la Dunăre (...) pentru a-și acoperi spatele înspre Rusia într-un război european; (...)

3. fiindcă Italia, care în timpul din urmă ne făgăduise sprijinul Germaniei în caz de agresiune rusească, a intrat în război însușindu-și toate angajamentele și toate atitudinile Germaniei;

4. fiindcă singurul nostru sprijin adevărat și real, forța anglo-franceză, s-a prăbușit.”

(Grigore Gafencu, *Jurnal. 1940-1942*)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. Identificați orientarea politicii externe a României în timp ce la conducerea Ministerului de Externe se afla Grigore Gafencu.
- 2. A dat politica externă a României rezultatele scontate în perioada 1938-1940? Argumentați-vă răspunsul.
- 3. Organizați o dezbatere, pe grupuri de 3-4 elevi, pe tema politicii externe românești în contextul intern și internațional al anilor 1938-1940 și încercați să răspundeți la întrebarea: Se puteau evita pierderile teritoriale ale anului 1940 prin promovarea unor linii de politică externă diferite?
- 4. Pierderile teritoriale înregistrate de România în anul 1940 au fost un eveniment singular în peisajul politic internațional? Dați exemple care să vă susțină opinia.
- 5. Realizați un eseu prin care să explicați motivele care au condus la pierderile teritoriale ale anului 1940, reconstituind contextul politic intern și cel extern, cu referire la poziția lui Grigore Gafencu.

Pledoaria lui Grigore Gafencu pentru crearea unei Europe unite și-a găsit, peste ani, împlinirea. În imagine, o ședință a Consiliului Europei la Bruxelles

1

„Continui să cred, așa cum v-am mai spus, că nimic nu va putea împiedica crearea Europei și ea se va face. Ea se va face fără entuziasm, din nefericire, căci renunțarea la prerogativele și atribuțiile statului național este dificilă și ridică în fiecare zi obiecții și temeri noi. Totuși, ea se va face, deoarece caracterul său de necesitate sfârșește prin a se impune chiar și celor mai reticenți.”

(Grigore Gafencu, martie 1953)

2

„Ținem să aducem un omagiu plin de emoție poporului ungar pentru lupta sa eroică împotriva opresorilor patriei sale, care sunt deopotrivă opresorii patriei noastre, și ne înclinăm respectuos în fața sacrificiului tuturor celor care, bărbați și femei, au căzut pentru libertatea noastră comună.

Proclamăm întreaga noastră solidaritate cu toate revendicările formulate de combatanții unguri în cursul acestei lupte: ca și ei, declarăm că țelul tuturor eforturilor noastre este acela de a obține alegeri libere; (...) cerem, de asemenea, (...) desprinderea noastră de Tratatul de la Varșovia care a inclus țara noastră, contra voinței sale, într-un bloc militar al Estului, constituit de URSS.”

(Moțiune redactată de emigrația română din Paris în sprijinul revoluției ungare din 1956, după ce au ascultat o alocuțiune a lui Grigore Gafencu)

EUROPA UNITĂ ÎN VIZIUNEA LUI GRIGORE GAFENCU

În perioada exilului, fie el cel genevez, new-yorkez sau parizian, Grigore Gafencu s-a dedicat total ideii de realizare a unității europene, văzută ca soluție a tuturor dificultăților și provocărilor cu care bătrânul continent se confrunta la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial. Toate celelalte aspecte ale politicii europene, reconstrucția economică, Planul Marshall, lupta împotriva comunismului, raporturile cu URSS, trebuiau armonizate pentru a conduce spre obiectivul ultim, Europa unită.

Viziunea diplomatului român asupra viitoarei configurații politice a continentului a fost puternic influențată de modelul federalist elvețian. Gafencu nu era singurul care gândea în acești termeni. W. Churchill însuși propunea încă din 1940 un continent european cuprinzând patru confederații reunite în jurul a cinci mari puteri. Alte propuneri vizau însă o Europă împărțită în două sfere de influență, una occidentală și o alta înglobând statele Europei Centrale și de Est.

În lucrarea sa *Preliminarii ale războiului din Est*, Gafencu oferă o perspectivă opusă teoriei sferelor de influență. Europa era văzută ca reunind mai multe confederații, de Nord, de Centru, de Est, precum și o confederație de Sud-Est, care trebuia să reunească România, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia și Turcia. Noua construcție politică trebuia să cuprindă în egală măsură Vestul și Estul și să răspundă anumitor exigențe politice, precum: crearea unei puteri economice europene în care resursele industriale și cele agricole să fie reprezentate în mod echilibrat, extinderea prosperității economice dinspre Vest spre Est, menținerea tradițiilor și a organizării politice specifice fiecărui stat membru, apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, asigurarea securității sociale etc. Ca reprezentant al Estului, Gafencu pune așadar un mare accent pe protejarea intereselor politice, economice, pe respectarea identității statelor acestei părți a continentului. Și, cum în viziunea asupra noii Europe nu se putea face abstracție de raporturile cu URSS, Gafencu s-a pronunțat pentru menținerea unor relații pașnice cu puterea de la Răsărit, acesteia urmând să-i revină, alături de Marea Britanie, un rol major în asigurarea securității europene. Pentru a deveni cu adevărat viabilă, construcția europeană trebuia să se bazeze în egală măsură pe un set de virtuți și de principii morale care să garanteze pacea și securitatea pe continent, depășirea divizării existente în acel moment istoric și combaterea sferelor de influență, prin respectarea principiilor dreptului internațional. Viziunea sa asupra viitoarei Europe includea principii precum echilibrul de putere de natură să promoveze o ordine europeană corectă și durabilă, pacea și colaborarea internațională. Toate aceste principii ale relațiilor dintre statele lumii și-au păstrat în totalitate actualitatea.

Gafencu a avut numeroase ocazii pentru a-și afirma principiile și filosofia politică. Importantă este participarea sa la întâlnirile liberalilor europeni din 1955 și 1956. De asemenea, au continuat luările de poziție împotriva comunismului, Gafencu acuzând în mod public URSS, în 1956, pentru crimele sale împotriva umanității și manifestându-și scepticismul în legătură cu procesul de destalinizare. Recunoașterea internațională deplină a eforturilor depuse de Grigore Gafencu s-a produs în aprilie 1956, când acesta a fost ales președinte al Uniunii Europene a Federaliștilor. Era, în egală măsură, o recunoaștere a rolului exilului românesc la realizarea Europei unite.

3

„Dragi compatrioți,

Marea mișcare care determină popoarele vechiului continent să se unească pentru a forma o Europă Unită are pentru noi, ceilalți români, o importanță deosebită. Situată într-unul din punctele cele mai expuse ale continentului, România a beneficiat de mai multe ori de sprijinul și protecția ideii europene. În timpurile străvechi ale istoriei noastre, poporul român rezista deja la frontierele sale din Est, luptând pentru apărarea ideii creștine care îl lega de Europa. Mai târziu, în secolul trecut, sub egida Europei și a unui ordin de drept europene, Țările Române unite, eliberate de dubla constrângere a suzeranității turcești și a protectoratului rusesc, s-au trezit la o viață nouă. În sfârșit, în zilele noastre, împărțirea arbitrară efectuată în detrimentul Europei a însemnat pentru România pierderea libertăților și a independenței sale.

Acestea sunt motivele pentru care poporul român a considerat dintotdeauna că ideea europeană îi putea garanta ordinea și libertatea.

Să cităm câțiva dintre străbunii noștri care au aderat, ca niște adevărați precursori, la cauza Europei Unite? Aurel Popovici, apostol al federalismului dunărean; Take Ionescu, care, încă din 1914, prevedea că tulburările europene nu vor lua sfârșit decât după întemeierea Statelor Unite ale Europei; Nicolae Titulescu, care și-a consacrat talentul și toate eforturile pentru instaurarea securității colective și a unui ordinii politice unitare; în sfârșit, Iuliu Maniu, care n-a încetat să repete că, pentru țările mici și mari ale Europei, nu poate exista salvare decât în uniune și în federalism.

Fideli tradițiilor politicii noastre și convinși fiind că realizarea Europei Unite, asigurând securitatea țărilor încă libere și libertatea țărilor din Est, este singurul mod de a salva existența națiunilor europene și valorile civilizației lor comune, ne-am hotărât să participăm la Mișcarea pentru crearea unei Europe unite și libere.”

(Grigore Gafencu, *Apel în favoarea constituirii unei Grupări Române pentru Europa Unită*, Geneva, iunie 1948)

4

„Ceea ce se numește *Mișcarea Europeană* — denumire care desemnează atât o organizație internațională ce militează pentru înfăptuirea uniunii europene, cât și ansamblul eforturilor depuse în Europa în vederea realizării acestui țel — a luat naștere în timpul războiului și reprezintă o sinteză a sentimentelor care înfloresc, în general, la sfârșitul unui cataclism: speranțe și planuri de viitor, bucuria de a fi rămas în viață printre atâtea ruine, o nevoie imperioasă de a începe o operă de reconstrucție. S-a vorbit despre Europa la sfârșitul fiecărei mari răsturnări războinice. Cuceritorii aveau propria idee în legătură cu acest subiect; popoarele aveau și ele ideile lor.”

(Grigore Gafencu, Strasbourg, 1957)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Studiați cu atenție documentele și rezolvați următoarele sarcini de lucru:
- 1. A avut teoria lui Grigore Gafencu despre federalizarea Europei un suport istoric? A reprezentat el o voce izolată în epocă?
- 2. Explicați motivele pentru care ideea de mișcare europeană a fost puternic susținută de oamenii politici români.
- 3. Realizați un proiect prin care să demonstrați poziția diplomatului Grigore Gafencu față de mișcarea europeană.
- 4. De ce credeți că, deși veche, ideea de unitate europeană a prins contur abia după sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial. Organizați o dezbatere în care să vă confrunțați punctele de vedere cu același al altor colegi.
- 5. Realizați un eseu prin care să evaluați actualitatea viziunii lui Grigore Gafencu despre Europa unită.

Grigore Gafencu în 1939

5

„Încă nu ne dăm seama cât am pierdut prin moartea lui Grigore Gafencu. Nu mă gândesc numai la noi, românii din exil, dar și la toți cei din lumea întreagă. Dincolo de frontierele noastre, nimeni altul nu a avut renumele și prestigiul lui Grigore Gafencu. El nu reprezintă numai ceea ce noi suntem obișnuiți să numim «interesele» românești, dar și cele ale vecinilor noștri. El era purtătorul de cuvânt, ascultat și respectat de toate popoarele oprimate de dincolo de Cortina de Fier. El era, în același timp, un «european» pentru că a înțeles că soluția era federalizarea Europei.(...) Sub un aspect senin și sub masca politeții și eleganței, Grigore Gafencu ascundea o mare știință politică. El se complăcea să dea impresia celor din jurul său că nu era un agresiv, că nu avea «un temperament de combatant», că era mai degrabă un «intellectual de cabinet». Această legendă i-a permis să urce pe cele mai înalte trepte ale politicii europene. Odată ajuns acolo și în momentul când el se considera a fi cel mai aproape, când zeci de canale de radio îl înregistrau și sute de ziaristi din lumea întreagă îl stenografiau — Grigore Gafencu pronunța liniștit, precis și cu atenție, rechizitoriul Rusiei sovietice și al politicii occidentale de coexistență pașnică.”

(Mircea Eliade, 1957)

PRO MEMORIA!

- Ca ministru de externe în ani dificili pentru România (1938-1940), Grigore Gafencu a susținut menținerea tradiționalei alianțe cu Franța și Marea Britanie.
- Plecat din țară, după război s-a dedicat, pe de o parte, luptei împotriva comunismului, iar pe de alta creării unei Europe unite.

*Imaginea României în presa internațională după 1989

Nicolae Ceaușescu pentru ultima dată în balconul Comitetului Central (București, 21 decembrie 1989)

1

Schimbare în Est

„Cei 145 de membri ai Consiliului Frontului Salvării Naționale, parlamentul provizoriu român, au votat dizolvarea pentru a lăsa loc liber unei adunări formate din reprezentanții mai multor partide. Consiliul Frontului Salvării Naționale (F.S.N.), care a guvernat România de la revoluția populară din decembrie ce l-a răsturnat pe președintele Nicolae Ceaușescu, are de gând să se reorganizeze într-un partid politic și să participe la alegeri.”

(*New York Times*, 4 februarie 1990)

Manifestație a opoziției (februarie 1990)

IMAGINEA ROMÂNIEI ÎN ANII '90

O caracteristică generală a presei internaționale în ceea ce privește România după 1989 este aceea că a fost de la început foarte bine informată; în același timp, se cuvine să precizăm că a interpretat și prezentat această informație conform propriilor valori și propriilor interese. Cele mai importante publicații, cu tirajele cele mai mari, care s-au dovedit a fi interesate de România după 1990 sunt *New York Times*, *Le Figaro*, *Time* și *Le Monde*.

Odată cu Revoluția din decembrie 1989, România a ieșit din conul de umbră în care intrase și a beneficiat de toată atenția lumii prin transmisiile în direct ale Televiziunii Române. Din păcate, entuziasmul de la început s-a transformat într-o atitudine rezervat-obiectivă pe tot parcursul anilor '90. În acei ani, imaginea României s-a degradat treptat din cauza lipsei de reforme și de schimbări radicale în economie și societate.

Presa internațională — și îndeosebi cea din Statele Unite, Marea Britanie, Franța sau Germania — a fost foarte interesată de situația României după prăbușirea comunismului. Au fost publicate articole despre politică, mediu sindical, mediu social, mediu de afaceri, catastrofe naturale, incidente cu pierderi de vieți omenești, performanțe sportive.

Primul plan l-a deținut mediul politic, instabil în anii '90, chiar dacă era în dezvoltare. Presa internațională a relatat despre constituirea noii puteri de la București, F.S.N., și despre pașii făcuți de aceasta în conducerea României. Presa de peste hotare a sesizat luptele politice între F.S.N., și partidele istorice, terminate cu victoria celor aflați la putere. De asemenea, a semnalat măsurile economice luate și pașii făcuți în direcția apropierei de Occident.

Cel mai mare șoc pe care l-a avut opinia publică internațională în legătură cu România a fost provocat de situația copiilor abandonati în orfelinate. Aceștia trăiau în condiții de mizerie, la limita supraviețuirii. Foarte mulți copii din orfelinate erau infectați cu virusul HIV. Reacțiile la textele și imaginile prezentate au fost imediate. A apărut o puternică cerere de adopție a copiilor din România sau au apărut fundații internaționale care să managerieze situația.

Presa internațională a relatat cu simpatie despre demonstrațiile din Piața Universității și cu consternare despre evenimentele din 13-15 iunie 1990, când minierii au invadat capitala țării. Și celelalte așa-numite mineriade au fost prezente pe primele pagini ale ziarelor străine. Se poate spune că aceste evenimente au dus la atenuarea entuziasmului în ceea ce privește România și chiar a simpatiei de care se bucura aceasta în paginile ziarelor din străinătate.

În afară de excepționala performanță a echipei naționale de fotbal de la campionatul mondial din Statele Unite din 1994, publicul străin a mai fost informat în acei ani despre semnarea de către România, prima de altfel, a „Parteneriatului pentru pace” cu NATO și despre tentativele țării noastre de a se apropia de Comunitatea Europeană și de a se desprinde de trecutul totalitar și comunist.

Respect pentru oameni și cărți

2

Noii lideri de la București au deschis ușa liberei inițiative

„Conducerea provizorie a legalizat astăzi libera inițiativă pe o scară mai mare decât a existat în cei 45 de ani de comunism. În acest sens a fost semnat un decret de către președintele interimar Ion Iliescu.”

(*New York Times*, 6 februarie 1990)

3

Copii români bolnavi de SIDA. O legislație a neglijării

„Copiii, în jur de 60, sunt la etajul al treilea al spitalului insalubru, singura clinică pentru bolnavii de Sida din România. În aceeași cameră sunt doi copii în pat. Într-o mică rezervă, patru copii, aproape morți, zăceau acoperiți de o singură pătură.”

(*New York Times*, 8 februarie 1990)

4

Evoluție în Europa

„De nouă zile, mii de români manifestează în Piața Universității din București (...) demonstrând rezistență și ridicând demonstrațiile politice pe noi înălțimi.”

(*New York Times*, 1 mai 1990)

5

Minerii români vin la București

„Mii de mineri din nordul României au descins astăzi în capitală cu băte de lemn, bas-toane din cauciuc, cerând răzbunare pentru tulburările antiguvernamentale de miercuri.”

(*New York Times*, 15 iunie 1990)

6

România s-a alăturat planului NATO

„România a devenit astăzi prima națiune care s-a înscris oficial în noul program prin care NATO se oferă să colaboreze cu fostele inamice din Tratatul de la Varșovia, refuzându-le calitatea de membru cu drepturi depline.”

(*New York Times*, 27 ianuarie 1994)

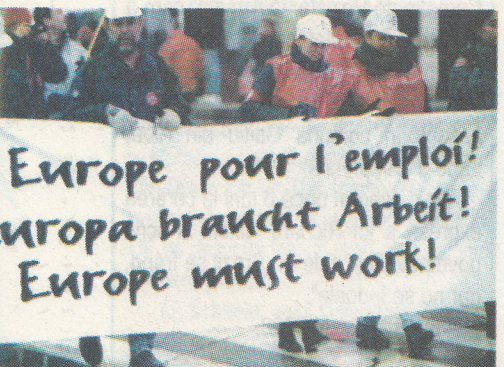
O gravă problemă socială, copiii din orfelinatele românești în 1990

Echipa națională a României bucurându-se pentru un nou gol înscris la Campionatul Mondial de Fotbal (SUA, 1994)

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

1. Analizați cu toată atenția informațiile reproduse din aceeași publicație, *New York Times*. Comentați modul cum au fost percepute evenimentele relatate din România. Ce impresie credeți că și-a putut forma despre țara noastră un cititor al acestei publicații?
2. Citiți documentul 3 și priviți imaginile alăturate. Dezbateți cauzele care au dus la situația orfanilor din România în anii '90. Precizați cum au evoluat lucrurile.
3. Identificați, cu ajutorul documentelor, 5 elemente caracteristice pentru imaginea României în anii '90. Argumentați de ce credeți că de la entuziasmul relatării revoluției „în direct” s-a ajuns la o scădere a interesului și încrederii manifestate de presa internațională.
3. Descrieți și explicați starea de spirit a jucătorilor din imagine, cât și a iubitorilor fotbalului din țară.

I. POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE

Europa contemporană	4
*Europa și spațiile de civilizație extraeuropene	10
<i>Studiu de caz:</i> Cultura românească — cultură europeană	16
<i>Studiu de caz:</i> România în competiția europeană	20
<i>Studiu de caz:</i> *Grigore Gafencu și unitatea europeană	24
<i>Studiu de caz:</i> *Imaginaea României în presa internațională după 1989	28
RECAPITULARE / EVALUARE: Antecedente ale integrării europene	32

II. OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR

Ocupații și statute profesionale	34
Migrații în lumea contemporană	40
Viața publică și viața privată	50
*Curențe și idei economice	56
<i>Studiu de caz:</i> Economie rurală – economie urbană în România	62
<i>Studiu de caz:</i> *Diaspora și exilul românesc	66
Știința în lumea contemporană	70
<i>Studiu de caz:</i> Contribuții românești la dezvoltarea științei și tehnicii	76
RECAPITULARE / EVALUARE:	
Femeia, familia și societatea într-un nou mileniu	80

III. STATUL ȘI POLITICA

Forme de organizare statală. Idei și regimuri politice	82
<i>Studiu de caz:</i> România, de la totalitarism la statul de drept	88
<i>Studiu de caz:</i> *Teme și dezbateri parlamentare în România anului 1900	92
<i>Studiu de caz:</i> *Sistemul electoral și dinamica partidelor politice în România în anii 1918-1938	96
RECAPITULARE / EVALUARE:	
Lumea de mâine anticipată în 1945 și azi	100

IV. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Rezolvarea conflictelor în lumea contemporană	102
<i>Studiu de caz:</i> România și conflictele regionale în secolul XX	108
<i>Studiu de caz:</i> *România în Tratatul de la Varșovia	112

V. RELIGIA ȘI VIAȚA RELIGIOASĂ

Religie și modernitate	116
<i>Studiu de caz:</i> Diversitatea religioasă în România	122
RECAPITULARE / EVALUARE FINALĂ:	
Pe drumul integrării europene	126